

3 2044 122 989 361

Т-ВО «ДЗВІН».
Видавництво «УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»
під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Черкасенка.

СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО

РІДНА ШКОЛА

ЧИТАНКА ПЕРША.

Ціна 3 карб.

Т-ВО «ДЗВІН».
Видавництво «УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»
під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Черкасенка.

Рідна Школа

ЧИТАНКА ПЕРША

(РІК ПЕРШИЙ).

Склав СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО.

ВИДАННЯ ДРУГЕ.

КИЇВ — ВІДЕНЬ.

1918.

Друковано 150.000 примірників.

Лист до мами.

Тарасова мама поїхала до тітки Одарки і там заночувала. Тарасові було дуже скучно без мами. Він за нею журився і дуже сердився, що, не сказавши, вона поїхала так надовго і не знає, коли вернеться.

Старша його сестра Настуся каже: «Підожди до вечора.» А Тараско не хоче ждати: «Я їм напишу — нехай

зараз-же вертаються, і нехай привезуть мені гостинців і ласощів: медяників, ягід, бубликів. А як я виросту, то їм тоді привезу багато-багато всього.»

Він сів долі, взяв шматочок паперу і написав аж два хрести, а словами сказав: «Мамо, я хочу, щоб ви швидче вертались додому, а то буду плакати.»

Написавши, згорнув папірець, заліпив його, наслинивши пальчики, і поклав на маминому столі.

Настуся й каже: »Мама все одно не прочитають, бо хіба-ж так пишуть? Треба букви, а не хрестики.

Тараско не повірив: адже-ж мама великі і все прочитають.

Розкажіть про свою сем'ю.

У школі.

Пошили Тарасові нові чоботи та козушок, одягли його в обнови й повезли з рідного хутора далеко-далеко, аж за двадцять верст. Живе він тепер у селі Будищах, у тітки, і ходить у школу.

Школа була зовсім не така страшна, як гадав Тарас. Ніхто його не бив, не лаяв. Вчителька було підійде до Тараса, погладить по білій кучерявій голівці й скаже: «А що, Тарасику, хочеться додому на хутір?» А у Тараса сльози так і затремтять на очах — от-от покотяться. Але стримає, — знає, що сором такому великому хлопцеві рюмати, — тільки на виду почервонів. А вчителька скаже: «Ну, нічого, Тарасику, глянь у вікно — бачиш, який сніг сипле; незабаром от Різдво — додому поїдеш.»

Вчитись теж було зовсім не важко. Ще раніш, дома, Тарасові загадували були вчитись у перехожого москаля — так ото було лихо, а не вчиття! Буки-аз-ба, — проказує за москалем, а сам думає: «Хоч би на вулицю швидче!» Каже москаль знов проказати — а він усе й забув, нічого не знає. Москаль сердиться, батько та мати сваряться.

А тут у школі і не постеріг Тарас, як і читати навчивсь.

Розкажіть про свою школу.

Намалюйте стіл, каламарь, перо.

Снігова баба.

— Ну-те, хто з вас там би-
[стріший?
То ідіть в садок скоріше,
Купи снігу там лежать,
Бабу треба нам скачать!

Хлопці поклик підхо-
[пили,
Бабу з снігу враз зліпили:
Очі з вугілля всадили,
Рот із буряка зробили.

От, так баба! Молодці!
Ну, дивуйтесь, горобці!

Пісенька.

*Зімонько-снігурочко,
Наша білогрудочко,
Не верти хвостом!
А труси тихесенько,
Рівненько, гладесенько
Срібненьким сніжком!*

*Ми повибігавмо,
Снігу накачавмо
Купу за садком;
Бабу здоровенною,
Уночі страшенною,
Зліпимо гуртом.*

Намалюйте снігову бабу.

Зімовий вечір.

Там на килимку хлоп'ятко біля грубки задрімало;
гарне, сиве котенятко край його мурчить помалу. Добре
хлопчиківі, гоже: котик казку каже й гріє. А на дворі —
милий Боже! — завірюха крутить, віє. Ох, яка лиха годи-
на! вітер виє, завиває, розходилась хуртовина, снігом вік-
на укриває.

— Пізній час, моє дитятко, — треба забавки складати.
Поцілуймось, голуб'ятко, час вже спатоньки лягати...

Хлопчик встав, а котик Мурка глянув, — знов собі співає, — байдуже, що вітер гурка, мало стріхи не зриває.
Не клопочеться й хлопчина: хай там вітер завиває, хай там грає хуртовина, снігом вікна укриває!

Намалюйте котика, забавки, які в кого єсть.

Над колискою.

(Пісня матері.)

Спи, мій малесенький, спи мій синок...
Я розкажу тобі безліч казок!
Нащо-ж ти оченьки знову розкрив?!
Спи, моя пташко, то вітер завив.
Стогне і виє уже він давно,
Б'ється і стука у наше вікно...
Геть, розбишако, в далекі степи!...
Спи, мій лебедику, солодко спи!
Ось уже й вітер затих, занімів,
Мабуть, заснуть під намет полетів...
Холодно там у лісах і лугах, —
Все потонуло в глибоких снігах.

Бігають зайчики, мерзнуть, тремтять,
Затишок хочуть собі відшукать.
Ось вони вгляділи, — кущик стоїть, —
Пізно! — давно вже лисичка там спить.
Кинулись знову кудись на грядки, —
Ой, ночувать там забрались вовки!
Краще ви в поле біжіть, за лісок:
Знайдете там ви соломки стіжок, —
Глибше забийтесь, зарийтесь в снопки,
Щоб не знайшли вас голодні вовки...
Спи-ж, мій малесенький, годі гулять;
Зайчики білі давно уже сплять!...

Намалюйте зайчика, лисичку, кущик, сніп.

ЗОЛОТИЙ КЛЮЧИК.

Холодною зимою, коли напало багато снігу, — одному хлопчикові треба було їхати в ліс по дрова. Було дуже холодно. Хлопчик приїхав у ліс, набрав на сани дровець і хотів уже їхати додому, але так змерз, що надумав запалити в лісі, трохи погрітись, а потім уже й додому їхати. Почав він сніг розгрібати, щоб на землі дровця положити, — коли дивиться, а в снігу золотий ключик лежить. Взяв хлопчик того ключика та й думає: коли ключ є, то і замок повинен бути, — і почав далі розгрібати сніг. Погрібся трохи і знайшов невеличку залізну скриньку.

— А чи прийдеться-ж до неї ключик? — думає хлопчик, і почав шукати дірочки, щоб вставити ключа. Довго шукав і таки побачив, — та таку манісеньку, що спершу й не помітиш. Попробував ключа встромити, — ключ прийшовся, як там був. Ось хлопчик повернув ключиком і почав одмикати, — а ми будемо ждати, доки він скриньку відчине, все, що там є, перегляне, тоді він про все і нам розкаже, а може де-що й покаже. Хто-ж не хоче ждати, нехай сам казку докаже.

Намалюйте ключика, скриньку, хлопця.

Зімою.

Виробляє викрутаси
Завірюха за вікном,
Сипле снігом, застеляє
Землю білим килимом.
Вовком вив, сніжинками
В полі б'ється з вітряком,
Скло малює, воду криє
Льодовим тим рушником.

Цілу нічку було сумно
Від зимових тих примар...
Як все стихло, — небо вранці
Засвітилося, мов жар.
Зайчинята не втерпіли
В лісі сонечка чекать:
Через поле на горбочок
Виглядять його біжать.

Розкажіть про яку-небудь пригоду з вами зимою.

Поклик.

Ранок. Сонечко проснулось, з-за діброви піднялось.
Навкруги все стрепенулось, — до роботи узялось.

Час до діла! Ну-ж єднайтесь! По селу послався дзвін.
Швидче, діточки, звивайтесь: то до вас гукає він. Каламарь,

папір і пера мусять бути справні в вас. Не ловіте гав: те-
пера золотий до вчення час. Не губіть години марно: при-

слухайтеся пильніш чому вчать у школі гарно, — перейме-
те все скоріш. У житті те все згодиться, до-пуття що вмів
завчить, другий час не нагодиться, — треба сей не упустишь.

Ну-ж до праці, любі діти! Голосніш лунає дзвін: до
науки, до просвіти вас, кохані, кличе він!

Розкажіть, як ви збіраєтесь до школи.

Намалюйте торбу, книжку.

Загадка. Крикнула вутка — на все село чутка.

Ковальчук Лесько.

Віддала удова Марина свого малого Леська до коваля
в науку. Роздуває Лесько міха в кузні, носить воду, бігає
по горілку ковалеві, а в самого й очі й думки за майданом.

Там — школа. Висиплять діти із школи на майдан —
шумливо, весело! Дзвінок — і знов тихо, знов учаться.

Коваль спить п'яний, а Лесько підкрадеться до школи
на ганок, одхилить тихенько двері та й заглядає в середину
обережненько, щоб ніхто не бачив. І не раз, не два так ро-
бив Лесько.

Раз учитель вертавсь з почти, побачив Леська на ганку,
підкрався ззаду, вхопив Леська за попереk і втяг до клясу.
Діти, уздрівши чорного в сажі Леська, зняли регіт.

— А стривайте, лишень, не смійтеся, — звернувся до
школярів учитель. — Чий такий?

Лесько похнюпивсь і буркнув: «Я більш не буду.»

— Се Лесько, — вихопилась одна дівчинка, — удови
Марини... Він у кузні служить.

— А в школу чого заглядаєш? — питає вчитель, —
кортить учитися, правда?

Лесько знов своєї: «Я більш не бу-у-ду...»

— Вчитись, питаю, хочеш?

— Він дуже хоче, — обізвався за нього хтось із школярів, — та мати не пускає...

— Не пускає?! Ай-ай-ай, не гаразд, — похитав головою вчитель. — Коли-ж його і вчитись, як не тепер!... Ти от що, хлопче: сядь отут з хлопцями, посидь та роздивись, як слід, а потім підеш до своєї кузні. А я з матіррю твоєю побалакаю: нехай віддасть тебе, замість кузні, та до школи. А ковалювати ще встигнеш і по школі.

Того-ж таки вечора вчитель знайшов удову Марину і умовив її взяти Леська од коваля й віддати до школи.

Гарний учень вийшов з Леська, а щастю його кінця-краю не було!

Розкажіть, як вас до школи віддано.

З гринджолками.

Що за чудова днина!	Ну-те, лишень, хто зручніший?
Сніг, наче срібло, блищить!	Швидче котре збіжить?
Вийшов веселий хлопчина,	Кепсько, мороз все лютіший,
Швидко з санками біжить.	Носик з морозу щемить.
Ох ті санки — гринджолята!	Ет, що там носик, — дурниця!
Коней не треба до них:	Ніжки щемлять — от біда!...
Роблять їх мудро хлоп'ята!	Скинулась десь рукавиця,
Треба прудких тільки ніг.	Шпари заходять, — шкода!
Ось вона й горка маленька,	Ой, чи заходить вже сонце?
Ой, як униз я скочусь!	Пізня така вже пора?...
Наче та пташка швиденька,	Стукає мама в віконце,
Долі у-мить опинюсь.	Треба рушати до двора!

Намалюйте гринджолки.

Бабуся.

Добра бабуся в нас була. Ще спимо, було, а вона ще з до-світа на ногах: напече булок, колачів та й на базарь, — перекупка була. Прокинемось — аж у кожного в головах тепленький калачик. А з базарю то вже ніколи без гостинця не вертається. Отже й пасемо, було, очима. А прийде, сяде на лаві відпочити, то ми вже і в'ємось коло неї: мала Оксанка на колінах, хто в кишеню, хто в гаман лізе руками за медяниками або за горішками.

Розкажіть, що тут намальовано.

— Дітки-ж мої, голуб'ята, — милується з нас бабуся,
— онучечки мої любії!...

А Оксанка жує медяника й пальчиком в обличчя тикає: «А чого се у вас, бабуню, зморшки такі?»

— Стара я, моя дитино, вельми стара, — розказує бабуся.

— А чого ви ходите згорбившись? — запитує ще хто небудь з нас.

— Натрудилася я, дітки, за життя, наробилася. А з праці, любі мої, не будеш, кажуть, багатий, а будеш горбатий.

— А у вас діти були, бабуню?

Сміється бабуся: «Дурненькі, — не було-б, то й вас на світі не було-б. Чи ви думаєте, що тато ваш завжди з боро-

дою ходив? Хе-хе-хе! Те-ж, голуб'ята, — таким, як і ви, колись безштаньком бігав. Ну, годі, а то тісто перекисне.»

Перецілує всіх і знов до роботи. Люба, хороша бабуня!

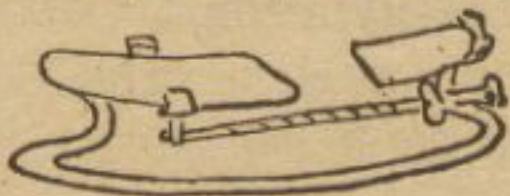
Намалюйте калачика, бублика, медяника.

На кониках.

Даня й Семенок вставали завсігди раненько, бо до школи було версти зо дві по-над ставом. Все ждали зими. А як ударив добрий мороз і ставок замерз, вони подоставали то-рішні свої залізні коники. Попідв'язують під чоботи, дивись — хвилинка, друга, а вони вже й у школі. Гарно!...

Отже Тимкові шевцевому не зовсім гарно: йти далеко, коників нема, одежа аби-яка, а мороз великий.

— Ось постривай, Тимку, — каже раз Семенок, подв'язуючи під чоботи коники, — щоб нам разом прийти до шко-

ли, зробимо от що: ти вчепись мені іззаду за кожуха, а я вчеплюсь Даньці, — лід гладенький, то швидко домчимо.

— От і гаразд! — зрадів Даня.

Так і зробили. Прудко покотили діти до школи льодом. І весело було, і по-товариському.

Намалюйте коника, чоботи, хлопця на кониках.

Колядки.

На святій вечір маленькі дітки приносять до близьких родичів, або до хрещених батьків вечерю й кажуть:

— Добрий вечір! Прислали вам татко з мамою вечерю і веліли поздоровити вас із святим вечером і наступаючим святом Різдва, бажали сі свята провести в доброму здоров'ї й на той рік діждати!

А їм відповідають:

— Добрий вечір! Дай, Боже! Подякуйте тата і маму, що прислали, а вам спасибі, що принесли! А колядувати вмієте?

Коли дітки вміють колядувати, то кажуть:

— Благословіть заколядувати!

— Бог благословить! — каже господарь, або господарка,
і дітки колядують:

І сюди муріжок,
І туди муріжок, —
Прислала мене баба,
Щоб дали періжок!

— Хто се тебе навчив?

— Баба! — відказує маненька колядувальниця.

Прокажіть хто яку знає колядку, або щедрівку.

Колядка.

Нова рада стала,
Яка не бувала;
Звізда ясна над вертепом
Світлом возсіяла.

Де Христос родився,
Бог воплотився,
Як чоловік, пеленами
Убого повився.

Пастушки з ягнятком
Перед тим дитятком
На колінка упадають,
Бога прославляють.

Просим тебе, Царю,
Небесний Владарю,
Даруй літа щасливії
Сьому господарю!

Сьому господарю
Й його господині, —
Даруй літа щасливії
Усенькій родині!

Не так господарю,
От як його дітям —
Даруй літа щасливії
Однині до-віку!

Різдвяні святки.

Гарно в нас справлялися святки різдвяні. Ми, діти, так уже було дожидаємо першої багатої кути. Так було нам гарно, як ото узварь та кутю поставлять на покуті на сіно.

Їсти ми ніколи не хотіли до зірки, хоч було мама й дає нам пирогів. Але ми не їли, а виглядали зірки. А як зійде зірка, тоді всі сідали вечеряти. І хата наче покращає, і всі в хаті наче ласкавіші стануть.

Повечерявши ми, малі, носили вечерю до діда, до баби і до хрещених батьків та матерів. І в тих хатах, куди ми приходили, було ніби краще, ніж звичайно, і люди наче ласкавіші були.

На різдво вранці малі ходили по хатах віршувати, а великі ввечері колядували. Як вийдеш із хати, то все село аж дзвенить наче од співів: то все колядники колядують.

Швидко збіжить різдвяний тиждень, вже й Меланки. Скрізь по хатах вареники варять, а ввечері аж дзвенить село од щедрівок. Там співають: «Ой, сів Христос вечеряти»; там — «Ой, на річці на Йордані»; а там діти вигукують: «Щедрик-ведрик, дайте вареник!..» Так гарно та весело скрізь!

На Новий Рік ще вдосвіта ми, малі хлопці, забравши рукавиці з пашнею, біжимо посівати. Посіваємо, було, та приказуємо: «На щастя, на здоровля! Сійся, родися, жито, пшениця й усяка пашниця!»... А нас гарно вітають і гостинців дають, а то й копійку чи дві грошима. А під Водохрища знову кутя, і мороза макогоном проганяють.

Щедрівка.

Ой, сів Христос та вечеряти, —
Щедрий вечір, добрий вечір!
Добрим людям на здоров'я!
Прийшла до Нього та Бажая Мати.
«Ой, дай, Сину, райські ключі —
Одімкнути рай і пекло,
Випустити грішні душі.»
Однієї душі не випустила,
Що отця й неньку та налаяла,
Не налаяла, а подумала.
Щедрий вечір, добрий вечір!
Добрим людям на здоров'я!

Новий рік.

Під Новий Рік хлопці ходять з хати в хату посівати.
Увійшовши в хату, вони промовляють:

«Сійся, родися, жито, пшениця
Й усяка пашниця!
На щастя, на здоров'я,
На новий рік,
Щоб краще вродило, як торік:
Коноплі під стелю, а льон по коліна;
Щоб у вас хрещених голова не боліла,
Будьте здорові з Новим Роком, з Василем!

Як ми святкували.

Ялинка.

<i>Школа. Свято. Гомін, сміх...</i>	<i>Все радів, все блищить:</i>
<i>Посередині ялинка,</i>	<i>Свічечки, як в церкві, сяють,</i>
<i>Вбрана гарно, як картинка,</i>	<i>Оченята в діток грають,</i>
<i>Повна ласощів смашних.</i>	<i>Пісня серце веселить!...</i>

*Ну-бо-ж, годі! Забавки,
І цукерки, і горіхи
Час роздати для потіхи,
Для науки-ж — книжечки!*

Намалюйте ялинку.

Мала ялиночка.

Серед темного бору росла маленька ялиночка. Вона була гарненька, з гострим верхом, а гілля мала таке блискуче, блискуче!

Маленька ялиночка була дуже нещаслива тому, що вона не була така велика, як її сусідки, інші ялинки.

Коли прилітали до лісу пташки, співали й будували на гіллях інших дерев свої гніздечка, мала ялиночка їм казала: «Ходіте сюди, спочиньте на моїх гілках!» Але пташки не приходили і відповідали їй:

— Ні, не прийдем, ти мала!

А коли вітер буйний пролітав по лісі, співаючи свою вічну пісню, колихав верхи великих смерек, ялиночка кликала його:

— Вітре, вітре буйний, ходи до мене грайся зо мною!

Але буйний вітер летів далі і тільки шумів: «Ти мала, мала».

Зімою білий сніг падав тихо, тихо і покривав усі великі дерева чудовими покривалами. Мала ялиночка, яку закривали інші дерева своїм гіллям, просила не раз:

— Снігу, любий снігу, дай і мені таке покривало, я теж хочу з тобою гратись!

Але сніг відповідав: «Ні, ти мала!»

Найгірше було, коли до лісу приїздили люди. Вони рубали великі дерева і забирали їх на своїх санях кудись далеко.

Маленька ялиночка чула, що коли так кого забирали, то він ставав щоглою якого великого корабля і їздів геть далеко за синє море і бачив багато дивних див; або ставав частиною якого великого будинку і бачив, як живуть люди. Маленька ялиночка бажала все те бачити, але дарма, — люди минали її, бо вона була мала.

Одного дня приїхали до лісу люди і почали рубати ялинки. Зрізали їх не мало тут і там, аж один обернувся і сказав:

— Нема тут таких маленьких!

Ой, як наша ялиночка начепурила свої голочки!

А другий показав маленьку ялиночку і сказав:

— Ось маленька ялиночка!

Ялиночка була щаслива, як пташка. Вона знала, що тепер і її заберуть і що вона теж побачить світа. А як поклали її з іншими ялинками на саночках, вона все думала, — що то з нею буде».

Коли приїхали до міста, то поставили її на підставку в ряд з іншими ялинками, а люди ходили між ними і вибирали ялинки.

Прийшло двоє діток і, побачивши нашу ялинку, купили її і забрали з собою.

Принесли її до великого будинку і поставили на столику. Прийшли якісь панянки в білих хусточках і принесли силу маленьких пакуночків, які поклали на столику коло ялинки. Діти повиймали з кошика всякі цяцьки і почали бавитися з ялиночкою так, як вона просила, щоб бавились із нею вітер, сніг і пташки.

А як глянула ялиночка на себе, аж дух їй забило! Вона була завішана срібними й золотими ланцюжками; білі, блис-

кучі, м'ягкенькі клапти звисали з гілок, а на гілочках висіли золоті горіхи, срібні зірки і сила, сила білих, рожевих та блакитних свічок. Але найкращий за все був великий білий янгол, якого повісили над її головою! Ялиночка і дихати не сміла. Що се все було? для чого?

Потім позапалювали всі свічки, перенесли столика з ялинкою до великої світлої хати, де поруч стояли дитячі ліжка, а в них лежали сумні, бліді діти. Інші діти сиділи на кріслах на колесиках, а інші так ходили по хаті. Ще ніколи вона не бачила таких сумних, блідих діток. Ті діти, що приходили до бору, були такі рожеві і так весело стри-бали, а вона не знала, що се був шпиталь. Але всі її думки перервав веселий гомін дітей.

— О! яка гарна! Як світить гарно! — кричали вони одно перед другим.

Ялиночка знала, що се про неї говорять і стаяла пря-місенька, як щогла, і тільки чепурила голочки.

Нарешті одна бліда дитиночка сіла на ліжку і сказала:
— Се найкраще різдвяне деревце в світі!

Тоді дізналась ялиночка, яка вона була, і тішилася страшенно з того, що вона маленька, — бо була найкращим з усіх дерев у бору, давши стільки радощів хворим діткам.

Намалюйте, які знаєте, прикраси на ялинку.

Ялина.

*Зіма. Морози. Сніг в-коліна.
Куди не глянь — скрізь біло.
В моїм садку стоїть ялина
Така хороша, мила.
Як зійде сонечко в неділю,
І мир йому всміхнеться,
Ялинка, наче на весілля,
Вквітчається, вбереться.
На ній сніжинки кришталюві,
Як ясні зірки, сяють.
Такі убраннячка чудові
Й царі не надівають!*

Які ви ще знаєте хвойні дерева?

Рукавичка.

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже: «Тут я буду жити.»

Коли се жаба плига та й питає: «А хто, хто в сій рукавичці?» — Мишка шкряботушка. А ти хто? — «Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!» — Іди!

От уже їх двоє. От біжить зайчик, прибіг до рукавички та й питає: «А хто в сій рукавичці? — Мишка-шкряботушка, жаба-скрекотушка. А ти хто? — «А я зайчик-побігайчик. Пустіть і мене!» — Іди.

От уже їх трое. Коли се біжить лисичка та до рукавички: «А хто, хто в сій рукавичці?» — Мишка-шкряботушка, жаба-скрекотушка, зайчик-побігайчик. А ти хто? — «А я лисичка-сестричка. Пустіть і мене!» — Та йди.

От вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик, та й собі до рукавички, питається: «А хто, хто в сій рукавичці?» — Мишка-шкряботушка, жаба-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто? — «Та я вовчик-братік. Пустіть і мене!» — Та вже йди.

Уліз і той, — уже їх п'ятеро. Де не взявся — біжить кабан: «Хро-хро-хро! А хто, хто в сій рукавичці?» — Мишка-шкряботушка, жаба-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братік. А ти хто? — «Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!» — Отсе лихо! Хто не набреде та все в рукавичку! Куди-ж ти тут улізеши? — «Та вже влізу, — пустіть!» — Та що з тобою робити, йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли се тріщить кущами, вилазить ведмідь та й собі до рукавички, реве й питається: «А хто тут, хто в сій рукавичці?» — Мишка-шкряботушка, жаба-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братік та кабан-іклан. А ти хто? — «Гу-гу-гу! Якого вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!» — Де ми тебе пустимо, коли й так тісно? — «Та якось будемо.» — Та вже йди, тільки з краєчку.

Уліз і той — семеро стало, та так же тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли се дід оглядівся, — нема рукавички. Він тоді назад — шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла, бігла,

бачить — лежить рукавичка та й ворухиться. Собачка тоді:
«Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички, — так усі й порозбігалися лісом. Прийшов дід та й забрав рукавичку.

Намалюйте рукавичку і звірів, яких згадується в сій казочці; — хто як уміє.

Зайчик на морозі.

Сидить зайчик на морозі,

А мороз аж тисне,

Воно-ж, бідне зайченятко,

Навіть ані писне.

Лапки, вушка задубіли,

В жилах кров холоне,

Воно-ж, бідне зайченятко,

Тільки тихо стогне.

Ось лісок. Там рух, пожива

В лісовій громаді.

Так би й скокнув, та як мо-
[жна! —

«Вова» на заваді.

Ввесь трясеться, счулив

[ушка,

Не дріма лиш око.

Мерзне бідне зайченятко

В полі одиноко.

Напишіть маленьку казочку про які-небудь зайчикові пригоди.

Весілля мороза.

От сороки-білобоккі коровай вбірають,

А галочки-міщаночки пісні все співають;

Вітер свистить у дудочку, а ворона кряче,

Молодая веселая: сміється не плаче;

Сидить, хрумтить сосулочки, із льоду горішки.

Снігирчики, чечіточки прискакали пішки;

Горобчики-молодчики з ними танцювали,

А лисички та зайчики гостей частували;

Та й пампушки, як подушки, з снігу усі їли.

Сірі вовки за столами, мов свати, сиділи,

Та очима, мов свічима, на зайчат дивились,

А зайчата, мов дівчата, з хлопцями крутились.

Як узявся Мороз в боки та став танцювати,

То мусіли усі гості з будинку тікати:

Свистить, рипить, підстрибує, аж дуби тріщали!

Оттак колись Морозове весілля справляли.

Намалюйте тих, про кого тут прочитали.

Розкажіть, що тут намальовано.

Нагодуй голодних.

Була студена зима. Сніг глибоко покрив землю. Кепсько було горобчикам: ані зернятка нігде. З холоду та голоду цвірінькали вони жалібно, літаючи коло хати. Шкода їх стало Марусі. Назбирала вона крихот, вийшла на вулицю й посипала горобчикам.

— Чого ти мерзнеш, Марусю? — мовив брат, — іди в хату, а то застудишся.

— Шкода мені горобчиків, вони такі голодні, — одказала Маруся, — я хочу годувати їх що-дня, поки не потепліє на дворі.

— Ну, всіх не нагодуєш, — сказав брат, — їх така сила...

— А я так думаю, — відповіла Маруся, — що в кожній хаті є діти, які пожаліють голодних горобчиків і нагодують їх у таку лиху годину.

Розкажіть, що ви зробите, щоб допомогти голодним пташкам.

Розумний кінь.

Хоч і старенький наш Воронько, а ще біжить добре. Отсе запряжем його в сани зимою, сядемо з братом, візьмемо

віжки — но! І, як вітер, мчить нас Воронько. А який слухняний: скажи тільки — тпру! і раптом став.

Раз верталися ми Вороньком із сусіднього села. Було вже пізенько. Коли се подув вітер, знялася завірюха, і зробилося так темно, що тільки й видко, як крутиться сніг. Воронько став. Куди їхати — не знаємо. А сніг одно мете та крутиться. Ой, замете він нас! Невже доведеться замерзати? Брат кинув віжки й мовив ласкаво: «Ну, Воронько! вивозь, голубе!»

Воронько постояв трохи, подумав, підняв голову, понюхав довкола. Потім тихо рушив з місця і пішов. Ішов, ішов так він, та все снігом, та й привіз нас простісенько додому!

Оттакий то розумний наш Воронько!

Намалюйте сани, коня.

Зімою.

Весело сонце по інею грає;	Личка рожево-червоні у всіх,
Тисне морозом до сліз...	Щастям очиці блищать;
Вгору охоче поліз.	Весело й страшно! Гринджола
Діток з гринджолами гурт	прудкі
гомінкий	Вниз, наче куля, летять.

Бух! і з розгону всі випали в сніг!

Регіт в дитячій юрбі...

Ні, над дитячій літа нема

Кращої в світі доби!

Що тепер робиться на вулиці?

Намалюйте маленькі гринджола.

Змагання.

Корова, кінь та собака зазмагалися, кого з них хазяїн найбільш шанує.

— Авже-ж мене! — каже кінь, — адже ніхто більш не робить для нього, як я. Хто плуга й борону тягає? — я. Хто з лісу дрова возить? — я. Ким хазяїн у місто, чи ще там куди, їде? — мною. Без мене йому зовсім гірко прийшлося-б.

— Вигадай ще що! — озвалася корова. — Всякий тобі скаже, що мене хазяїн найбільш любить, бо я всю його сем'ю молоком годую.

— І нащо ото я балакав-би аби-що! — загарчав собака.
— Спитайте самого хазяїна, то він вам і скаже, що я йому найлюбіший за всіх, бо оберігаю все господарство.

Почув господарь, як вони змагаються, та й каже: «Годі вам змагатися дарма! Всі ви мені потрібні, і кожне з вас гарне на своїм місці.»

Розкажіть, яка користь з коня, з корови, з собаки.

Весна.

Та се-ж весна, Бо тоне сніг, — Дивись струмок З гори побіг. Шумить вода, Ламає все; Весна іде, Тепло несе. Шумить, гуде Веселий гай І гомонить: Вставай, вставай!	Розтане сніг, Зіма мине, Земля кругом Цвісти почне. Дітей малих Веселий рій Посуне з хат На луг мерщій. Радів все: Співає все: Весна іде, Тепло несе!
--	--

Весна прийшла.

Бурхлива річка Вже кригу ламає; Весела веснянка Далеко лунає. Сніги розтопились, Злилися струмками: Земля молодіє, І вкрилась квітками. З чужої чужини, З далекого краю	Пташки прилетіли До рідного гаю. Гаї всі і луки Піснями озвались; Веселі проміння З неба засміялись. Весна молодая Цвіте і пишає І дужую силу У душу вливає.
--	---

Хазяйство.

Не знав добрий чоловік, в чого йому жити, — мусив собі курочку купити. А курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Не знав добрий чоловік, з чого йому жити, — мусив собі качечку купити. А качечка — ках-ках-ках, а курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Не знав добрий чоловік, з чого йому жити, — мусив собі гусочку купити. А гусочка — ге-ге-ге, а качечка — ках-ках-ках, а курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Не знав добрий чоловік, з чого йому жити, — мусив собі овечку купити. А овечка — ме-ме-ме, а гусочка — ге-ге-ге, а качечка — ках-ках-ках, а курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Не знав добрий чоловік, з чого йому жити, — мусив собі кізоньку купити. А кізонька — стрику-брику, овечечка — ме-ме-ме, а гусочка — ге-ге-ге, а качечка — ках-ках-ках, а курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Не знав добрий чоловік, з чого йому жити, — мусив собі корівку купити. Корівонька — рику-рику, а кізонька — стрику-брику, овечечка — ме-ме-ме, а гусочка — ге-ге-ге, а качечка ках-ках-ках, а курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Не знав добрий чоловік, з чого йому жити, — мусив собі котика купити. А котичок — няв-няв-няв, корівонька — рику-рику, а кізонька — стрику-брику, овечечка — ме-ме-ме, а гусочка — ге-ге-ге, а качечка — ках-ках-ках, а курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Не знав добрий чоловік, з чого йому жити, — мусив собі собачку купити. А собачка — гав-гав-гав, а котичок — няв-няв-няв, корівонька — рику-рику, а кізонька — стрику-брику, овечечка — ме-ме-ме, а гусочка — ге-ге-ге, а качечка

— ках-ках-ках, а курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Не знав добрий чоловік, з чого йому жити, — мусив собі волика купити. А воличок — лапу-лапу, корівонька — рику-рику, а кізонька — стрику-брику, а котичок — няв-няв-няв, а собачка — гав-гав-гав, овечечка — ме-ме-ме, а гусочка — ге-ге-ге, а качечка — ках-ках-ках, а курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Не знав добрий чоловік, з чого йому жити, — мусив собі возика купити. А возичок скрипу-рипу, а воличок —

лапу-лапу, корівонька — рику-рику, а кізонька — стрику-брику, а котичок — няв-няв-няв, а собачка — гав-гав-гав, овечечка — ме-ме-ме, а гусочка — ге-ге-ге, а качечка — ках-ках-ках, а курочка по сінечках — куд-кудак, куд-кудак!

Розкажіть про своє хазяйство.

На провесні.

Ох, зіма, зіма! Довго панувала вона, та вже мов би йде від нас!... Мабуть, вона таки нас дуже вподобала, що ніяк не хоче відходити геть, не хоче пустити до нас весну-весняночку, красну паняночку: нема, нема, та й сипне снігом. А його-ж ще й так, як де, доволі є по полях, по байраках.

Та дарма — то вже не який сніг падає, то «окидь», — на гусей диких, на журавлів-мандрівців, що летять до нас із вірію, теплого краю! — «А, — мовить бабуся-зіма, — у теплих краях ви сніжку не бачили? га?...» та й кине сніжку на крила.

Дарма, дарма! сього сніжку, на провесні, журавлики не бояться! Он, довгим та легким ключем пролітають вони по-під небом!... Та у великому городі ви такого ключа не побачите; а вийдіть у поле, за околицю, — о! там побачите!

А коли ви в селі живете, то пождіть: може буціл-лелека, вернувшись, у вас на високому дереві або і на клуні гніздо собі змостить. Ніхто його там не займатиме! Будете слухати, як він край гнізда все собі калататиме, та діток малолітків своїх пильнуватиме.

Летіть, ластівки, і журавлики, й гуси, несіте нам швидче паняночку-весну на крилах!

Намалюйте лелеку або журавля.

Що кому.

Жили на однім подвіррі кіт, півень, собака й цап. Увечері було ото, зійдуться всі до ганку й починають гомоніти лагідненько про всякі справи. От тільки на однім не годились вони: що найкраще на світі?

— Нема й краще молочка, — каже кіт Мурий, стрибнувши на ганок, — не зле також і мишу впіймати, та тільки клопітно!

— Молочко — дурниця! — каже півень, — а от як би овес або крупи, то се буде краще.

— Аби-що ви балакаєте, братця, — перебивав Сірко, — вже коли й є щось гарного, то се кістка! Скільки я їх гриз на своїм віку, то вже розуміюся на їжі як слід, еге!...

— Та воно й сінця свіженького попоїсти теж непогано,
а надто як запашне, — вставив і свого цап.

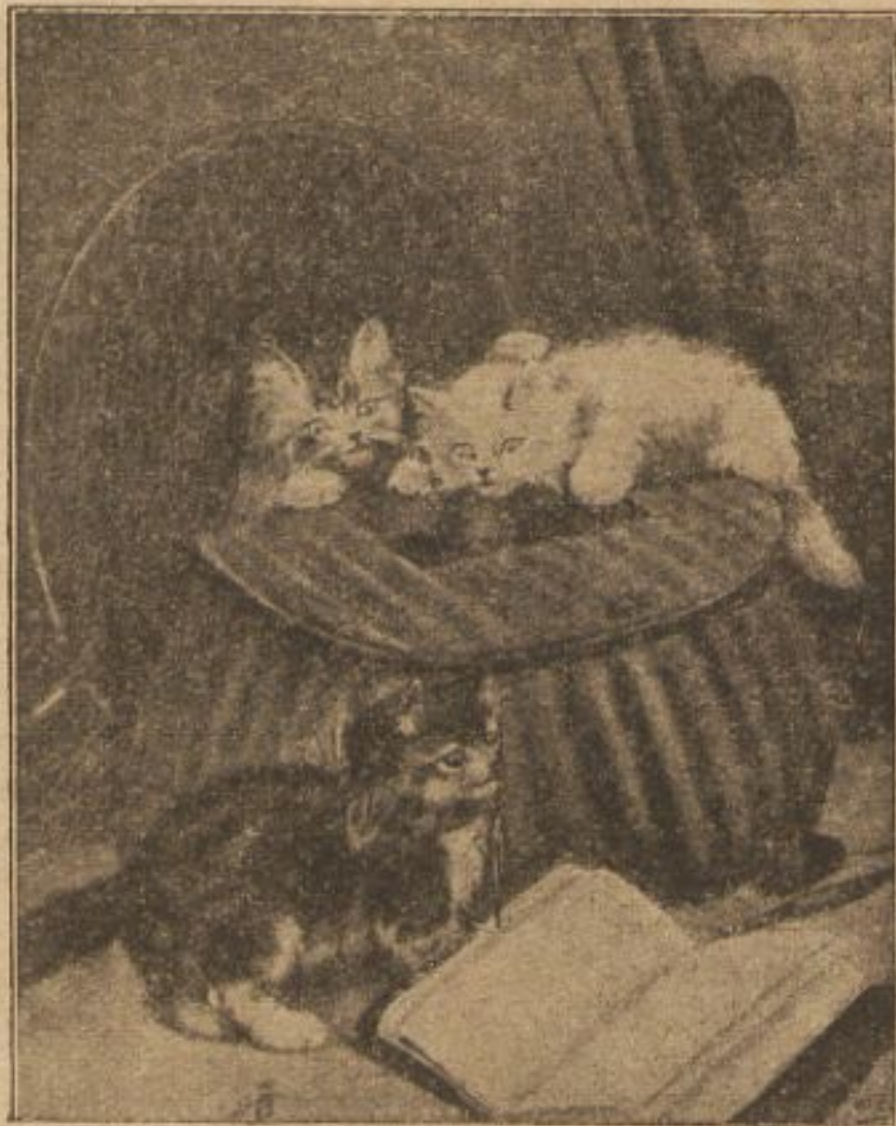
Оттак і досі що-вечора сперечаються вони, а що справді
найкраще — на тім й досі не погодяться.

Хто чим годується?

На провесні.

Вже вода поняла
Всі низини, луги,
І кущі залила,
Лепехи та куги;
Очерет де-не-де
Із води вигляда,
Бородою кива,
Наче щось то гада;
Летить ключ журавлів, —
Клекіт їх голосний

Над водою розлігсь,
Будить сон зімовий;
Дужий велетень-ліс
Теж на річку зорить;
В небі сонце сія,
Як пожежа горить;
Жайворонок в степу
Вільну пісню співа, —
Все проснулось від сна,
Все кругом ожива.

Кошенята.

І де вона ганяє, наша кицька? Показалася на який час,
худа, голодна, і знов нема. Почали ми стежити. Бачимо,

лізе кицька на піч і шусть у куток. Подивилися, а там шестеро манюніх-манюніх кошеняток. Сліпенькі, тикаються маленькими писками і сюди й туди, — шукають матір. Вона бачить се, лягає боком; вони підлазять до неї і починають ссати її, а кицька облизує їх.

Другого дня понесли ми на піч молочка. Шукаємо — аж там нема ні кішки, ні кошенят. Знайшли аж під припічком: заховала їх од нас кицька. Кошенята швидко росли, зробилися видющими, стали хлєптати молоко з черепочка.

Потім кицька приносила їм живих мишей і вчила їх ловити. А незабаром і зовсім одцуралася кошенят: сами вже, мовляв, годуйтеся, — не малі!...

Наша кицька.

Пастка.

Усе було гаразд у льоху: повітря трішки, світла теж, людей зовсім не було, і стара пацючиха Степанида з пацятками своїми жила щасливо. Діжечки із сиром та маслом, глечики з молоком, горшки із сметаною — все було їхнє. Пацятка їли до-схочу й росли гладкі, як опецьки, а мати втішалася.

Але зненацька якось у льоху, поміж діжками з маслом, коробками з крупами та іншим, з'явилося щось нове, якийсь дротяний валець, а в нім — смачно запечений шматочок сала. Цікаві пацятка, уздрівши таку новину, кинулись обдивлятися її, а стара пацючиха Степанида, як побачила, одразу-ж і догадалася, що воно за проява.

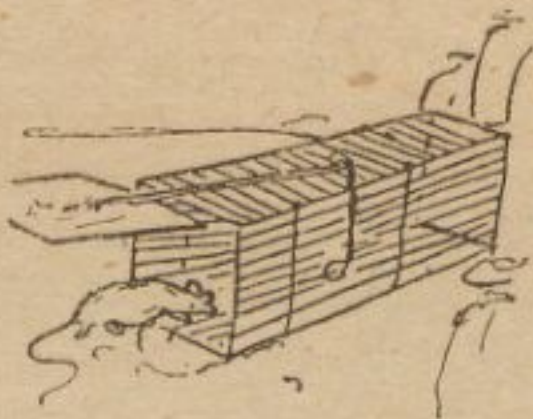

— Дітки мої, — сказала вона, — не лізьте в ту принадну дірочку. А надто ти, Гризунчику, бо ти у мене ввесь у батька: дуже цікавий. Ся дротяна вигадка — пастка! Хто попадеться в неї, тому нема вороття до своїх: там йому й смерть.

— Ат, вигадки! — не няли віри пацятка, — мати звикли нас лякати тим, чого справді й нема... Се того ви так кажете, що дуже нас любите, мамо.

— Отже ні, — каже стара мати, — любов — одно, а обережність не вадить нікому, а тим паче нам — пацюкам. Ви ще не тямите, які лихі оті люди! Вони гніваються на нас за те, що ми часом поласуємо трохи молочком або грудочкою масла, та ото й вигадують усяке начиння, аби нас знищити. Найстрашніш отся пастка, яку ми, пацюки, звемо — «просимо». Ось гляньте, лишень, — увійти в неї вільно, та вилізти звідтіль тоді годі, й не думай...

— Вигадки! — гукнув старшенький синок, Гризунчик, коли мати одвернулася, — щось не тее! Я, дякувати Богові, доволі живу на світі й добре тямлю, що нема такого місця,

кутка, навіть начиння, куди можна влізти й неможна вилізти. Се дурниці! А добрий, підсмажений шматочок сальця — чудова річ заради Нового Року, — авже-ж?

У наших пацяток аж слина з рота покотилася і очі забігали від самої балачки Гризунчикової. Та од слів і до діла недалеко: Гризунчик не з тих, що гав ловлять.

Просунувся він у дірку до половини, але — напало зневірря: хотів вернутись і не міг. Загострені дротики встромилися йому в тіло й не пускали. Мимоволі треба було просунутись наперед, і Гризунчик так і зробив. Урятувавши себе од болю, він побачив, що вороття нема, що машинка «просимо» не випустить уже його ніколи, ніколи!

— Ой, що-ж ти накоїв, сердешний! — скрикнула мати, наспівши на пригоду, й трохи не зомліла.

— Мамо, мамо, пропаду! — пищав Гризунчик, кидаючись сюди й туди, і гриз з переляку дріт. — Твоя, мамо, правда: не вилізти мені звідсіль! Смерть мені тут!

А сердешна мати з пацятками стояла в кутку й гірко плакала.

Все ожило.

Од снігів
Ні слідів,
Трава зеленіє,
А сонечко
Околечко
Вигріває, гріє.
По садках,
По гайках,
Пташечки співають,
Черешеньки
Білесенькі
Стоять — розцвітають.
На ставку
Із льодку
І сліди пропали,
Й на просторі,
Як у морі,
Човни загуляли.
А вода
Молода
Сріблом одбиває,

На всі крила
Котить хвиля,
Мов кришталем грає...
Вже й верба
Почина
Листя викидати,
І віточки,
Як квіточки,
Звісила чубаті.
Спичаки
З осоки
Гостро виглядають,
А водиця
Все хвилиться
Та їх заливає.
І село
Навколо
Навіть поновіло:
Куди глянеш,
Де не станеш —
Все повеселіло.

Щісня.

*Ой весна, весна днем красна! Та вроди, Боже, житечко,
Що-ж ти нам, весно, принесла? Ще й озимую пшеницю,
— Принесла я вам літечко, І усякую пашницю!
Ще й рожевую квіточку.*

Собака на містку.

Десь трапилось Рябкові добути добру кістку. Він в зуби взяв її, несе додому через річку. Зайшов на кладку і на середині вже був, як глянув ненароком у воду, і бачить, що якийсь кудлатий та рябий собака держить у зу-

бах добренну кістку. Рябко пустив свою та до чужої в воду. Що за диво: нема ні кістки, ні собаки! А то себе він бачив у воді. Рябко почав свою вже кісточку шукати, та ба! що в воду упало, те пропало.

Розкажіть про свого собаку.

Вчені собаки.

Зустрів один хлопець другого та й каже:

— Ото, братіку, що я там у містечку бачив! Показували вчених собак! І які тільки штуки вони вміють показувати: одна поперед одною на задніх лапах ходили з рушницею, неначе на муштрі, і танцювали, і чого тільки не робили! От, як би наш Рябко таких штук навчився.

— Е, — каже товариш, — наш Сірко ще краще вміє: вчора вівцю одбив од вовка!

Квітчаста панна.

Весна, красна паняночка, устала з постелі, з-під білого покривала глянула на села. Всміхнулася... І лащить теплими деньками, водицею бігучою, милими квітками: пролісками-первістками, рястом кучерявим, що горнеться до проліски, мов хлопчик слухняний до ненечки. А під небо підбивсь, тільки мріє, малесенький жайворонок — співає, радіє, тріпочеться... Поглядає, як хороше, любо весну, красну паняночку, зустрічають люди.

Намалюйте сонечко, квітку.

Під Великдень.

— Може-б, мамо, ви нам з ласки та дали святої паски, ще й червоних яєчок, що красили про діток? — «Постривайте: свято в мене буде завтра посвячене; завтра янголи з небес скажуть вам: Христос воскрес! І вже час той недалечко, що покотиться яєчко й ви погонитесь за ним і червоним і ясним.»

Позаснули хлопчєнята й сниться їм, що янголята кличуть голосно з небес: «Годі спать: Христос Воскрес!»

Намалюйте паску, писанку.

Христос воскрес!

Христос воскрес! Радійте, діти,
Біжіть у поле, у садок,
Збирайте зіллячко і квіти,
Кладіть на Божий хрест вінок!

Нехай бреньть і пахнуть квіти,
Нехай почує Божий рай,
Як на землі радіють діти
І звеселяють рідний край.
На все погляне Божа Мати,
Радіючи, з святих небес...
Збирайтесь, діти, нум співати:
«Христос воскрес! Христос воскрес!»
Як ми святкували Великдень.

Діти.

На Великдень, на соломі	Кому світку... Одна тільки
Проти сонця, діти	Сидить без обнови
Грались собі крашанками	Сиріточка, рученята
Та й стали хвалитись	Сховавши в рукава.
Обновами. Тому к святкам	— Мені мати купувала.
З лиштвою пошили	— Мені батько справив.
Сорочечку, а тій стьожку,	— А мені хрещена мати
Тій стрічку купили;	Лиштву вишивала.
Кому шапочку смушеву,	— А я в попа обідала! —
Чобітки шкапові,	Сирітка сказала...

Приказки. Чужа ласка сироті Великдень. — Тоді сироті неділя, як сорочка біла. — Ніхто того не відає, як сирота обідає.

Великодні свята та Клечальна неділя.

Перед Великоднем так цікаво було дивитися, як сестри писанки пишуть. Мої старші сестри обидві вміли писанки писати, то й собі й людям було понаписують, а мама крашанок накрасить і червоних, і жовтих, і блакитних; пасок напече. До церкви підемо всі, як христосуватись почнуть! Усі люди веселі та ласкаві. Прийдемо додому — розговляємося, тоді біжимо христовати, а потім на гойдалку; крашанками навбитки граємося. І не сваримося, бо нам казали, що на Великдень ще грішніше сваритися, ніж звичайно.

А на Клечальну неділю ми трави гарної було нарвемо та чебчику, щоб у хаті посипати, і гілок наламаємо на клечання з клену, з липи, з берестка; а сестри м'яти нарвуть та кануперу, та любистку. То так же гарно хату обмаємо!

зелено-зелено в шій, як у садочку, а чебчик пахне, і м'ята,
й канунір. І до кого не піди в хату, то скрізь гарно, зелено
та пахне зіллям усяким... І потім як згадаєш, то так гарно
стане, і пахоці ті наче знову чуєш.

Як ми ходили по клечання.

Степ.

Іду шляхом; сонце сяє; вітер з травами говорить: перед
мною і за мною степ колишеться, як море; а затихне вітер
буйний, — степ, мов камінь, не двигнеться. Он нагнулась
тирса біла; звіробой скрутив стебельці; червоніє материнка;
як зірки, горять козельці; крикнув перепел в ярочку, стре-
пет приснув над тернами; по кущах між березою ходять
дрохви табунами. Тихо всюди; тільки де-де вітерочок про-
несеться та на землю із-під неба пісня жайворонка ллється.

Косарі.

Вийшли в поле косарі
Косить ранком на зорі.
До обіду покосили,
Гострі коси притунили;

По обіді спочивали,
Потім коси поклепали;
О полудні гребли сіно
І в валочки клали щільно!

А ввечері холодком
Клали в копички рядком.
Завтра треба рано встати,
У стіжечки щоб покласти.
Як стіжечки покінчаєм —

По-козацьки погуляєм.
Гей, ну-те, косарі,
Що не рано почали!
Хоч не рано почали,
Та багато утяли!

Намалюйте косу, мантачку, граблі, копу.
Кому доводилось бути на сіножаті — розкажіть про се.

У КОГО ШВИДЧЕ.

Дала мама кожному з дітей, доні Галі й синкові Грицеві, по грядочці, щоб вони посадили квіток. Діти й посадили. А мати їм каже: «Хто буде краще пильнувати, у того квіточки швидче й краще зацвітуть!»

От Галя глядить свою грядчину, — поле її та поливає. Такі хороші чорнобривчики вирости, от-от зацвітуть! Глядить свою грядочку й Гриць, тільки трохи не так пильно, як Галя; а хочеться йому, щоб у нього чорнобривчики швидче зацвіли.

От раз ранком бачить він, що чорнобривчики вже починають розпукуватись — уже той зелений капшучок наколовся і звідти визирають кінчики целюсточок, — тільки ще ледве показуються. Та мов-би Галині квіточки швидче розцвітуються... Взяв тоді Гриць, розколунав свої квітки, повипростував целюсточки, та й тішиться: «От тепер мої квіточки швидче розцвітуться, — швидче, ніж у Галі...»

Аж пригріло сонечко опівдня, — Грицеві чорнобривчики й пов'яли... А Галині так хороше зацвіли днів через два!

Розкажіть, що тут намальовано.

Щісня.

Гей, гей, гей, мій чорний воле! Йди до мене вечеряти,
Нива довга, в стерні поле... Моє серце звеселяти!
Вітер вів-повіває, — Ой, у лісі луна гине;
Казаночок закипає. Із-за хмари місяць плине;
Вітер вів-повіває, —
Ой, хто в лісі, озовися! Казаночок простигає.
Ой, хто в полі, відкликнися!

Намалюйте триноги, казаночок, місяць.

Розкажіть, що тут намальовано.

Хазяїн та шкапа.

Хазяїн сіяв овесець: була у нього нивка невелика. От, бачить шкапа та й базіка: «І на який се він кінєць овес у полі розсицає? Мабуть і сам гаразд не знає... А я чувала, та й не раз, як про людей гукають веюди, що люди розумніші нас... Тепер я бачу — брешуть люди!»

Минуло літо; після жнив, овес хазяїн змолотив і шкапу ту, що вередує, він і шанує, і годує.

Як ми орали.

Корова й цап.

У однієї жінки були корова й цап. Вони разом ходили в череду. Як прийдуть з череди, то господиння доїть коїову.

Одного разу корова не стояла тихо, як господиня її доїла. Господиня винесла скибку хліба з сіллю, дала корові і каже:

— На хлібця, їж та стій тихенько. Як тихо стоятимеш, то ще винесу.

Цап недалеко був і теє все чув і бачив. Другого дня він поперед корови прибіг з череди. Господиня думала, що вже й корова прийшла і вийшла з дійницею. Цап підбіг і став перед нею. Господиня каже:

— Тобі чого треба? Іди собі!

Цап не йде, а стоїть тихо. Він пам'ятає, що господиня обіцяла корові хліба дати, як вона тихо стоятиме. Аж тут і корова прийшла. Господиня одігнала цапа геть, а корові дала хліба і почала її доїти. Цап тоді й думає: «бач, яка правда в нашої господині! Я-ж тихше стояв, ніж корова, а мені хліба не дала!»

А чому не дала? Розкажіть.

Приказка. З козла ні шерсти, ні молока.

Два цани.

Через яр лежала вузенька кладочка. Як-раз на середині зійшлись два цани. Ні одному з них не хотілось поступитися назад. Вони спершу почали тунати ніжками один на одного, рогами намірятися, а тоді розігнались та як стукнуться лобами, та й попадали обидва в яр. Обідрались, помнялись, понівечились, і виліз кожний на той беріг, з якого й прийшов до яру.

Дві кози.

По височезній, як стіна, крутій горі вилає збоку вузенька стежечка. З одного боку гора, як одрубана стіна, а з другого — глибока безодня.

На сій стежці зустрілись дві дикі кози. Одній козі ще так-так можна було йти стежкою, а розминутися їм ніяк. Нікуди козам податися: наперед — одна другу не пускає; назад — обернутись неможна. Що їм робити?

Постояли кози, постояли, зглянулись проміж себе. А тоді одна коза обережненько припала навколінки, підоб-

гала під себе ноги і принузились до землі. Друга коза так само обережненько перейшла через неї.

І пішли кози, кожна своєю дорогою, обидві цілі і здорові.

Намалюйте місточок, двох цапів.

Ворони.

Недалеко за селом, на крутій горі ріс густий гай. Там було сила воронячих гнізд. Що-весни прилітали сюди ворони, лагодили гнізда й клали в них свої зеленкуваті яєчка. Тижднів за три з яєць вилуплювались пташенята, висовували свої великі голови і страшенно пищали та кричали. Ворони невтомно літали і носили їм чірваків, комах, мишей, маленьких пташок.

Угледів вороненят шкідливий шуліка. Бачить він: ворони полетіли на роздобуток. Шугнув до гнізда, вхопив вороненя й поніс до себе. Але се побачила ворона. Голосно закрикала вона й кинулась на шуліку. Її крик почули інші й собі кинулись за хижакком. Оточили його з усіх боків. Одна клювала його в голову, друга в спину, третя смикала за хвіст. Не витримав шуліка, випустив вороненя з пазурів і чим-дужа полетів геть. Ворони обережненько підхопили пташеня і понесли до гнізда.

Розкажіть, що знаєте про шуліку.

Світає.

Світає. Край неба палає. Соловейко в темнім гаї сонце зустрічає; тихесенько вітер віє; степи, лани мріють; між ярами, над ставами верби зеленіють; сади рясні похилились; тополі на волі стоять собі, мов сторожа, розмовляють в полі. І все то те — вся країна повита красою, зеленів, вмивається ранньою росою; вмивається, красується, сонце зустрічає, і нема йому почину, і краю немає.

Ранок.

Теплим ранком сонце встало, піднялось і запалало; що ні спало — все проснулось; кожна пташка стрепенулась, з вітки залітус на вітку; і метелик впився в квітку; чередник

погнав скотину по-під гори на долину; з димарів димок завився, мир увесь зворушився.

Наші роботи вранці.

Діти і гніздечко.

Діти знайшли в саду гніздечко. У нім сиділи молоді пташки. Пташки ще не вміли літати. Діти забрали пташок, принесли додому і показали татові. Тато спитав: «Чи добре було-б вашій мамі, коли-б хто украв вас із хати?»

Діти відказали: «Ні, мама плакала-б.»

Тато знову спитав: «А вам чи добре було-б тоді?»

Діти сказали: «Ні, і ми плакали-б і хотіли-б додому.»

Тоді тато сказав: «Таке саме горе буде матері пташці й сим діткам.»

Діти пожаліли пташок, однесли у сад і посадили у гніздо.

Намалюйте дерево, на дереві гніздечко.

Дід і хлопці.

Дід садив у саду яблуні. Ішли хлопці, побачили та й кажуть старому: «Навіщо ви садите оті яблуні. Адже ви старі, а їм ще довго треба виростати. Чи їстимете-ж ви з них яблука?»

Дід одказав: «Ще й у вас розум! Сказано, — молоді... Хіба тільки за-для себе треба робити? Хоч я й не їстиму, то люди після мене зідять та й спасибі скажуть, от що.»

Наш сад.

Чайка.

(Пісня.)

*Ой, горе тій чайці,
Чавці небозі,
Що вивела чавняток
При битій дорозі.*

*Ой, ішли чумаки,
Весело співали
І чавчку зіінали.
Чавнят забрали.*

*А чавчка в'ється,
Об дорогу б'ється,
К сирій землі припадав.
Чавнят шукав.*

Розкажіть, що тут намальовано.

Цвіт, листя й овочі.

Росте в саду стара яблуня. Прийшла весна, розгорнулися бруньки і опушилась яблуня ніжним яснозеленим листям. І мовить листячко старій яблуні: «Ми всьому дереву краса!» Посміхнулася яблуня та й каже: «Побачимо, що далі буде!»

За який час укрилась яблуня білорожевим запашним квітом. В'ються бджілки коло цвіточків, ніби цілують їх. Радіють на цвіт той і люди. І мовлять цвіточки старій яблуні: «Ми всьому дереву краса!» Посміхнулася яблуня та й каже: «Та вже побачимо!»

Не довго красувалися цвіточки: скоро зав'яли й осипались, а натомісь з'явився незграбний зелений пуп'яшок. Пройшло літо, настала осінь. На яблуні серед напів-пожовклого листя красувалися великі рум'яні яблука.

— «Ось моя краса, — мовила яблуня, — з насіннячка, що заховалося в яблуках, виростуть нові яблуньки мені на

зміну.» Хвалять і люди соковиті, солодкі яблука та й дякують старій яблуні.

Вишеньки.

Поблискують черешеньки
В листі зелененькім,
Черешеньки ваблять очі
Діточкам маленьким.
Дівчаточко й хлоп'яточко
Під деревцем скачуть,
Простягають рученятка
Та мало не плачуть.
Раді-б вишню ззісти,
Та високо лізти.

Ой, раді-б зірвати,
Та годі дістати!
«Ой, вишеньки-черешеньки,
Червонії, спілі,
Чого-ж бо ви так високо
Виросли на гіллі?» —
— Ой, того ми так високо
Виросли на гіллі, —
Як би росли низесенько,
Чи то-ж би доспіли?»

Намалюйте яблуко, грушу, вишеньки.

Дощ.

На дворі буря, дощ лється з неба такими патьоками, наче там тисячі хлопців перекинули тисячі діжок з водою. Хмари аж сині, кошлаті, так і розрізують їх зеленяві блискавки. Грім тріскає з такою силою, що аж посуд дзвенить у шафах.

На вулиці пусто, нема нікого, все поховалось. Тільки з гори біжить цілий потік брудної води з бульками. Дощ січе воду, камінь, стовпчики. З ривів цілі водоснади спадають в полісадник. Темно сире, страшно.

У, який буйний та брудний потік біжить по вулиці! І де він береться завжди?

Трах-тах-тах! — лускає грім, а на вулиці, в самому потоці під дощем, мокрі без шапок бредуть Федько, Стьбика і Васько. Вони позакачували штани аж до живота, нацають ногами, сміються, щось видно кричать. Їм весело і любо! Вода, мабуть, тепла, а дощ, як душ у лазні, так і обливає їх. Ось Федько підставляє лице під дощ, ловить краплі ротом. Які у всіх смішні, мокрі голови!...

Васько щось знайшов у воді. Що то?... Підкова. Федько ховає в торбинку. Вони знов назбирають гвіздків, підков, залізячок! А Федько раз знайшов навіть п'ять копійок!

Хлопці нацають ногами, бовтаються, грім тріщить у них над головами, але їм то й за вухом не свербить. Хмари над ними такі страшні, що дивитись моторошно, а їм те як-раз і мило, — дощ, значить, ще довго буде. Ось вони пританцювують і співають:

— «Іди, іди, дощичку,
Цебром,
Цебром-цебрицею
Над нашою пшеницею!

І дощ іде їм на голову, на плечі, на руки. Сорочки поприлипали до тіла, потік біжить, грім тріщить...

Дожджанка.

— І нащо отаке коїти? — похитав головою вчитель, побачивши, що хлопці бігали по двору після дощу і чавили чірваків-дожджанок.

— Та коли вони такі гидкі, Максиме Петровичу, — виправдувались хлопці.

— Гидкі? ... Гидкий той, хто шкоду якусь робить кому, а дожджанка не тільки ніякої шкоди не робить, а навпаки користь.

Хлопці неймовірно зглянулися, а Захарько нагнувся, ухопив дожджанку за хвіст, щоб роздивитися ближче, але хвостик лишився в руці, а дожджанка югнула в дірочку й почала швидко-швидко втягувати себе кільцями в землю, де в одну мить і зникла.

— Глянь, яка швидка! — зареготались хлопці.

— Яка-ж з них користь? — спитав Захарько, жбурнувши з огидою од себе живого хвостика, — тільки й того, що гидке.

— А та користь, що дожджанка нічого не псує, а тільки розпушує тверду землю, пропускаючи її крізь себе. От ви — як уторували двір, а підете на літо по домівках, то за сей час дожджанки зроблять її під сподом зовсім пухкою. О, сей огидний чірвак де заведеться, то у великій пригоді стане рослинам. Ото-ж і не треба чіпати його!

Які є черви?

Дев'ятеро.

(Казка.)

Було колись дев'ятеро курчат. Вісім називалися різно, дев'яте звалось Ціпа. Коли курка знаходила зерно, то вісім курчат раділи, а дев'яте сумувало: «Жаль, — думало воно, — що нас дев'ятеро: коли-б я було одно, то зерно було-б моє.» Раз пообіцяла курка курчатам, що принесе їм колосок, як знайде в стерні за тиню. Вона перелетіла за тин; курчата ждали на дворі. Восьмеро тішились, що будуть колоском ділитись, а Ціпа оттак собі думала: «Перестріну маму і цілий колосок від неї виманю собі.»

Пішла Ціпа потай, та далеко не зайшла. В городі була ямочка. — Ціпа, спішчись, впала в неї і не могла вилізти!

Плакала, стогнала, але ніхто не чув її плачу. Тим часом курка вернулася іншою дорогою, полічила курчат, побачила, що одного бракує, і спиталася: «Де поділася наша Ціпа?» Але ніхто не знав.

Розбіглися курчата по дворі шукати, а одно зайшло на город і тут почуло, щось нищить жалібноенько. Курча побігло на голос, знайшло сестричку в ямці, та й гукає: «Почекай, кину тобі вниз прутика, то й вискочиш.» Ціпа стала на прутик, та з ямки вилізти не могла. Курча назбирало сухого листу, галузок, піску та камінчиків, але ямочка була глибока, і Ціпа все стогнала: «Згину я бідна, згину! Шкода, що тут нема всіх інших!» — Тоді побігло курча по інших, і всі вони почали зносити до ямки трісочки, стебла, траву, грудки, все, що знаходили в городі. Ямка хутко вирівню-

вадась, і Ціна вилазила все вище та вище. Далі — гон! ри-
скочила з ямки й зраділа: «Добре, що нас дев'ятеро. Коли-б
я була сама, була-б загинула!»

Намалюйте квочку з курчатами.

Пісенька,

*Скажи мені правду, мале паголя,
Над яке з'їлля у світі нема.
Чи над той запашний васильочок,
Чи над той хрещатий барвіночок,
А чи над тую та повную роженьку?
— Запашний васильочок три запахи має,
Хрещатий барвіночок сади устеляє,
А над тую роженьку повнесеньку,
А над тую роженьку червонесеньку
Й у світі нема!*

Маленький городянин на селі.

Родичі Павликові жили завжди у великому місті. Раз
приїхав Павлик на село. Ходить він полем та приглядаєть-
ся до праці польової. На полі побачив він чоловіка, що орав
ниву, та й питає: «А що, чоловіче, тяжка ваша праця?»

— Праця тяжка, — відповідає йому чоловік, — але,
хвалити Бога, з неї й живу тільки.

— А нащо ви розриваєте землю так глибоко? — питає
далі Павлик.

— А щоб сонце її глибоко вигріло. В землі сухій та
перозритій насіння не зійшло-б.

— А що виросте з того насіння?

— Калачі!

— Жартуйте! Такого насіння нема, — каже Павлик.

— Як то нема? Та-ж калачі печуть з пшенишного бо-
рошна, а пшениця виростає з насіння.

— А що то там? — спитав Павлик, показуючи на су-
сіднє поле, — з тими синенькими квітками?

— Там ростуть сорочки.

— Е, що ви говорите! Та-ж сорочки не ростуть на полі.

— Росте там льон, що з нього прядуть нитки, з ниток
тчуть полотна, а з полотна шиють сорочки.

— А може й сукно, що з нього пошито мою світку, виросло на полі? смітав, усміхаючись, Павлик.

— Сукно не росте, але бігає по полю, — відповів чоловік.

— Бачу, що ви мене дурите, — сказав розгніваний Павлик. — хіба я вже такий нерозумний, щоб не знав, що сукно не може бігати!

— Ні, синку, сукно роблять з овечої вовни, а вівця бігає по полю, — навчав чоловік Павлика.

Хто був у місті — розкажіть про се.

Пастушка - гусятниця.

Коло річки, коло Бугу
Лужок процвітає;
Там Гануся дівчинонька
Гусей виганяє.

Там Гануся дівчинонька
Гусей виганяє
Русу косу заплітає,
Стиха промовляє:

Ой, пасіться, гусенята,
Я не забарюся!
Вмию личко, вмию брови,
Сяду заплетуся.»

«Ой, пасіться, гусенята,
В зеленому лугу,
А я піду скупаюся
В чистенькому Бугу.

І скушалася Ганнуся
В чистенькому Бугу,

Заплелася, похожав
По рівному лугу.

Хто що пас і де?

Відважний їжак.

Теля побачило їжака та й каже:

— Я тебе знім!

А той не знав, що теля їжаків не їсть, злякався, зібравсь у клубок і пирхнув.

— А-ну, зачепи!

Застрибало дурне теля, задерши хвоста, хотіло брикнутись, а потім розкарячило передні ноги й лизнуло їжака.

— Ой-ой-ой! — замакало теля й побігло до матері-корови скаржитись. — Їжак мене за язика вкусив!...

Корова підвела голову, подивилася мовчки на теля й знову вийшла до соковитої травини.

А їжак тим часом покотив у свою темну нірку під горбиновий корень та й хвалиться їжачисі:

— Я величезного звіря подужав, — трохи чи не лева.

І розітнулася слава про відвагу їжакову аж за синє озеро, за темний ліс.

— О, наш їжак відважний лицарь, — гомоніла звірина.

Намалюйте теля, їжака.

Літо.

Душно, аж дихати важко... Небо, і луки, і поле
Полум'ям сонце палає, В хвилях прозорих одбились.
Ані дихне прохолода, Любо та мило гуляти
В небі й хмаринки немає. Діткам отут в холодочку,
Ледве ворухиться річка, В хвилях отсих поринати,
Верби мов сонні схилились. Що гомонять на пісочку.

Як і де ми купаємося?

Як я купався.

Раз я з пастушками побіг в беріг купатись. На-дворі було дуже душно. Старші пастушки покинули менших стегрегти ягнята, а самі побігли зо мною до річки. Купались ми, купались, а потім вискочили з води та давай качатись по гарячому піску.

Один пастушок наглядів калюжу під вербами. Ми побігли до тієї калюжі, пообмазувались чорною грязею. Так нам смішно, що ми всі стали такі чорні. Я знав, що мама мені за сю мазанину дала-б на закуску зо дві або зо три кислиці, але все таки обмазався увесь грязею, навіть лице й лоба обмазав.

В березі стояв човен. Хлопці повлазили в човен та давай стрибати з човна в воду на бік, де було води по пояс. Я дивився, дивився та й думаю: «Ви скакаєте в воду, як маленькі, а от я так скочу, як скакають парубки з каміння або з гатки в воду.» Розігнався я з берега, перебіг по човну та плиг у воду з самісенького носа човна на глибини! Хотілось мені почванитись перед хлопцями, так я й не знаю, де та сміливість узялася.

Скочив я в воду; думав, буде мені по шию, але чую, що ногами дна не дістаю та все потонаю глибше. Плавати я ще не

вмів, та й ніхто з нас ще не вивчився плавати. Я пригадав тоді вперше, що люди топляться в воді, і в мене в душі похололо.

Черкнувся я ногами об дно, чую, несе мене вода вгору. Я вирнув, глянув на світ, б'юся руками й ногами, та й крикнув, що було сили. Але чую я, знову потопая, знов пірнув під воду. Тягне мене на дно, неначе руками. Вже мені дух вода забиває, вже мені важко дихати. Я роззявив рота і хотів дихнути, а вода пішла в рот, і я її п'ю. Я зрозумів, що топлюся, що я тут сяду на дно та й не вирну більше наверх вода забиває, вже мені важко дихати. Я роззявив рота і хоборсатись у воді. Чую: вода мене знов винесла наверх. Я липнув очима, побачив світ і знов крикнув.

Мабуть, на моє щастя саме тоді нагодилась якась молодиця, прийшла в беріг плаття прати. Кинулась вона в воду, вхопила мене за чуб та й винесла на беріг. Дивлюся я: пастишки стоять ні живі, ні мертві, тільки очі повітріщали та роти пороззявляли.

Прибіг я додому, та вже й мамі нічого не кажу про те. Але тая молодиця швидко після того стрілася з мамою та й розказала. Дала мені мама добрих кислиць і заборонила зовсім виходити з двору та гуляти на вигоні.

Намалюйте річку, вербу, човник.

Розкажіть про яку свою пригоду на річці чи на ставку.

Заєць.

— «Та що-ж вам такого розказати? — промовив дядько Панас, закурюючи люлечку. — Ага, — розкажу вам, як заєць хотів мене злякати.»

Ми зареготались і присунулись до дядька ближче.

— «Слухайте-ж. Раз пішов я з рушницею через поле до озера полювати на качок. Іду обміжком, понихкую собі люлечку. Аж гульк, — за гони од мене вискочив із пшениці заєць та й котить чим-дуж просто на мене. Я присів: ну-ну, думаю собі, біжи, біжи. Та й не спускаю з нього очей. Бачу: біжить сердешний і не чув, що перед самісеньким носом лихо. От мій зайчик-лананчик біг, та й баскочив на мене: отетерів одразу з переляку, звівсь на задні лани, дивиться мені в вічі та: хрр-хрр! Злякати тоб-то хотів, чи що, але так

смішию, що я аж покотився з реготу. Як отямиться-ж він та як чкурне від мене в пшениці! . . .

— Чого-ж ви не стріляли? — питаємо, сміючись, дядька.

— Пожалів: такий він кумедний та милий здався мені . . .
А до того й не час іще було зайців бити.

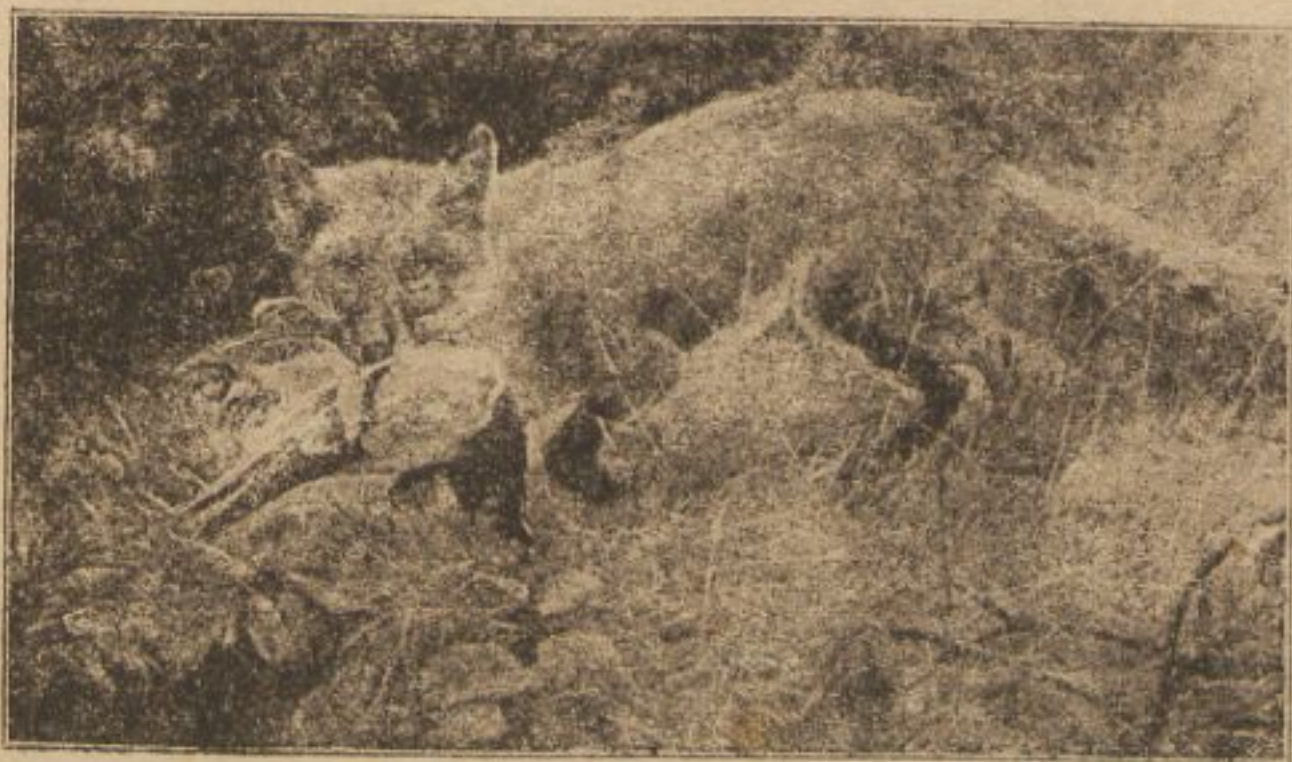
П'ятниця.

Десь назнала лисиця у лісі вовківню, і там м'ясо було положено. От вона як там уже не хитрувала, та не зуміла взяти те м'ясо. От і пішла собі — коли зустріла вовка: «Вовчику-братіку! Я знайшла м'ясо та мені гріх каже, сьогодні, бо тепер п'ятниця.» От вона й привела туди вовчика. Вовк зараз морду туди і всунув, а тут дуб і потяг його вгору, і його так і вхопило за шию. Вовк повис, а м'ясо унало. Тоді лисиця — за м'ясо та й їсть.

— «Лисичко-сестричко! ти-ж казала, що тобі гріх тепер, бо п'ятниця», — каже вовк.

— Е, то тобі тепер п'ятниця, бо ти п'ятами не дістанеш землі!...

Намалюйте лиса, вовка.

Лис та качка.

Качка плаває собі по воді, аж тут прибігає лис.

— Добридень! — каже лис.

— Здорові були, — одказує качка. — А що доброго скажете?

— Розказав-би багато доброго, та ніколи, бо біжу з двору. А чи не ви ота качечка, що люди кажуть, що нема од неї кращої на ціле село?

Качка аж не стямилась з радощів.

— Та може й я! — каже.

— То ходім швидче зо мною до двору, бо пані так вас хоче бачити!... Ви не знаєте, які ви скрізь славні, навіть у дворі за вас знають!

Дурна качка, багато не гадаючи, вискочила на беріг, і хитрий лис тоді її за шийку — пах!

— Оттак, — каже, — пиха не одному вже шию скрутила.

На воді.

Тече вода з-мід явора
Яром на долину

Пишається над водою
Червона калина.

Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
Та по-під горою,

Хлюпоцуться качаточка
По-між осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Намалюйте те, що прочитали.

Лисичка і рак.

Зустрілася лисичка з раком. Стала собі, дивиться на нього, як він помаленьку лізе, а далі давай з нього сміятися: «Ну, та й швидкий же ти, нема що казати! Правдивий неборак! А скажи мені, раче-небораче, чи то правда, що тебе раз у великодну п'ятницю послали по дріжджі, а ти аж за рік, у великодну суботу з дрожджами прийшов, та й ті на-серед хати розілляв?»

— Може коли й правда була, — каже рак, — а тепер дуже на брехню схожа стала.

— Овва! Тоб-то ти тепер прудкіший став?

— Коли хочеш знати, який я прудкий, то давай—побиймося об заклад, що я швидче від тебе до того корчика добіжу.

— Що? що? що? — дивувалась лисичка. — Ти хотів би зо мною об заклад бігати?

— Не тільки побіжу, а ще тобі на один скок випередки дам і швидче за тебе при меті буду, — мовить рак.

Побилися вони об заклад. Стала лисичка на один скок поперед рака, а рак учепився їй кліщами за хвіст. Рушила лисичка, біжить що духу, аж курява здіймається. Добігла до мети та й кличе: «А де ти, раче?» — та й обернулася хвостом до мети.

Тоді рак пустився від її хвоста та й каже:

— Та ось де я! Давно вже жду тебе, аж трохи за мету забіг.

Загадка. Живе чорне, умре красне.

Ведмідь і колодка.

Іде собі ведмідь лісом та й нюхав, чи не знайде чим поживитись, бо їсти хоче аж живіт підвело. Тільки чує мед.

Задрав морду, бачить на дереві вулік, а під вуліком колодка на віжках висить.

Поліз ведмідь на липу; доліз до колодки, а далі неможна — колодка не пускає. От він узяв та й одіпхнув її помаленьку лапою; вона трохи одвихнулася та й знову назад — і вдарила його помалу по голові. Ведмідь одіпхнув її дужче, вона знов луснула його по голові, тільки вже дужче. Росердився ведмідь та з усієї сили як штовхне колодку, а вона його як трісне, трохи він з дерева не покотився. Розлютувався ведмідь, уже й про мед забув, тільки-б йому ту колодку подужати. От і почав він її з усієї сили одпихати від себе, а вона все його по голові. Бився він з нею, бився, аж поки зовсім побитий не впав додолу.

Розкажіть про пасіку, про бджіл.

Розкажіть, що тут намальовано.

Білка.

Вовк лежав під деревом і спав. Білка стрибала по дереву і впадала на вовка. Вовк прокинувся і хотів її ззісти. Білка почала прохати: «Пусти мене!» Вовк сказав: «Добре! Я пущу тебе, тільки ти скажи мені, чого ви, білки, такі ве-
4*

седі? Мені завжди нудьга, а ви все там угорі граєтесь та стрибаєте.» Білка відказала: «Спершу пусти на дерево, тоді й скажу, а то я тебе боюся.» Вовк був неголодний і пустив.

Білка збігла на дерево і відтіля сказала: «Тобі тим нудьга, що ти злий. Тобі злість серце палить. А ми веселі тим, що нам ніколи не хочеться зла робити.»

Коржик.

Був собі дід та баба. От раз дід і каже бабі: «Спечимені, старенька, коржика.» А баба й каже: «Не спечу, бо немає борошна.» — А ти, — каже дід, — піди у хияжку, повимітай у засіку, то й знайдеться трохи борошенця.

Баба так і зробила: витопила в печі, замісила борошно, вбила туди яєчок і спекла коржика. Положила коржика на віконце, щоб прохолов. А він скік з вікна та на призьбу, а з призьби та на землю, та й покотився дорогою.

Коли се біжить йому назустріч зайчик. Спинився та й каже: «Коржику, коржику! я тебе ззім.» А коржик і каже: «Не їж мене, зайчику-побігайчику: я тобі пісеньки заспіваю.» — А ну, якої? — каже зайчик. Коржик і завів:

«Я по засіку метений,	Я од діда втік,
На яйцях спечений.	То й від тебе втічу!»
Я од баби втік,	

Та й покотився. Котиться та й котиться, коли се назустріч йому суне вовк, та й каже: «Коржику, коржику, я тебе ззім!» — Ні, не їж мене, вовчику-братіку, — каже йому коржик, — а краще послухай, якої я тобі пісні заспіваю. — «А ну, якої?» — каже вовк. Коржик і почав:

«Я по засіку метений,	Я од діда втік,
На яйцях спечений.	Я од заяця втік,
Я од баби втік,	То й від тебе втічу!»

Та й покотився. Біжить та й біжить, коли се зустрічає його ведмідь та й каже: «Коржику, коржику, я тебе ззім.» — Ой, не їж мене, ведмедику-братіку, я тобі пісню заспіваю. — «А-ну, — каже — співай.» Коржик і завів:

«Я по засіку метений,	Я од заяця втік,
На яйцях спечений.	Я од вовка втік,
Я од баби втік,	А від тебе й поготів!»
Я од діда втік,	

Та й подався далі. Котиться та й котиться; коли се назустріч йому лисичка йде. — «Коржику, коржику, я тебе ззім.» — Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісні заспіваю. — «А-ну, якої?» — каже лисичка. Коржик і почав:

«Я по засіку метений,	Я од заяця втік,
На яйцях спечений.	Я од вовка втік,
Я од баби втік,	Я од ведмедя втік,
Я од діда втік,	А від тебе й поготів!»

А лисичка й каже: «А-ну, ще заспівай. Тільки сідай мені на язик, бо я старенька стала і не дочуваю.» Коржик сів, та й давай співати:

«Я по засіку метений,
На яйцях спечений...»

А лисичка його — гам! та й ззіла.

Намалюйте віконечко. коржика, діда, бабу — хто як уміє.

Малпа.

Лев зібрав усіх звірів і сповістив їх, що дасть нагороду тій матері, у якої дитина найвродливіша.

Зібрались. Кожна мати думала собі, що їй припаде нагорода.

Разом з иншим принесла й малпа своє манісеньке, кирпате малпенятко. Обличчя у нього було голе і все в зморшках. Лев і всі звірі почали глузувати з малпенятка.

Тоді малпа промовила: «Не знаю, з чого ви глузуєте! А на мене, дак моя дитина найкраща за всіх.»

Які є звірі? Хто яких звірів бачив?

Лебідка.

Пливе лебідка з лебедятами,
З маленькими дитинятами.
«Ненько-ж наша, лебідонько,
Погодуй нас хоч з годочок,
Поки виб'ємось в пушочок,
А з пушочки та в пір'ячко,

А з пір'ячка та в крилечко, —
Тоді стріпнем та й полинем
В чисте поле живитися,
Тоді перестанеш, мамо,
Нами журитися».

Ворон та рак.

Крюк ухопив з води рака й поніс. Він злетів на дерево над водою, сів і хотів їсти рака.

Рак бачить, що горе, та й каже: «Ой, вороне! який-бо ти гарний!» — А крюк каже: «Угу!» — А рак знову: «Я твого батька й матір знав, — дуже гарні були птахи!» — А крюк знову каже: «Угу!» Тоді рак: «Та хоч і гарні були, а не такі, як ти. Як що тільки у тебе голос є, то будеш ти царем.» А крюк як роззявить рота та як зарепетує з усієї сили, щоб показати, що в нього голос є: «Ага!»

Рак упав просто у воду та й каже: «Ех, вороне! як би ще в тебе й розум був, — був-би ти справді царем!»

Сорока та ворона.

Ворона клює собі щось, а сорока прилетіла до неї та й питається швиденько:

— Чи кисле? Чи кисле?

А ворона одказує з протягом:

— Дà-арма! дà-арма! . . .

Як яка птиця кричить?

Свої діти — найкращі.

Була собі сова. І вивела вона дітей, — таких витришкуватих, лапатих, — та так-то вже ними втішається:

— Ох, ви-ж, мої окатенькі! ох, ви-ж, мої чубатенькі! ох, ви-ж, мої лапатенькі!

От летить вона з гнізда, щоб пошукати їм поживку, бо все роти роззявляють, їсти хотять. Летить і зустріває вона орла. — «Куди се ти, орле, летиш? — питає сова. — Та куди-ж! на здобич: може що знайду, яких пташенят або-що, то й поживлюся.

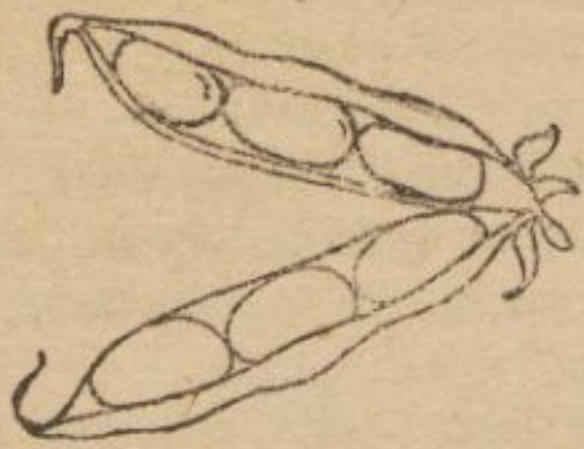
Злякалася сова, починає просити: «Орле сизокрилий! прошу я тебе, не поїж моїх дітей, не займай їх! благаю тебе!»

І так-то вже просила, що орел зглянувся та й каже: «Ну, добре! не буду вже займать твоїх дітей. Тільки-ж скажи мені, які там твої діти, щоб я мав якусь признаку, — то й не зачеплю їх.» — Та яку-ж признаку? — одказує сова, — як побачиш самих найкращих пташенят, ото й будуть мої!

— «Ну, добре», — каже орел.

Полетів. І поїв самих найпоганіших, які були в гаю. Коли вертається сова, аж то як-раз її дітей поїв орел! . . .

Намалюйте сову, орла, пугача.

Рибка й біб.

Сидить біб на березі та й дивиться у воду, не кажучи нікому нічого. Та пливе цікава рибка і вгляділа його. Приплила ближче та й каже: «Добридень, Напихайкишко!»

— Дай Боже здоров'я, Розплюйхлібе!

Скоро се рибка почула, зараз з плачем до матері.

— А ти, донечко, чого плачеш?

— Дивіться, оттой біб, що сидить на березі, мене прозивав.

— Та за що-б він тебе прозивав? Може ти йому чим докорила?

— Ні, мамо, я йому сказала: добридень, а він мені — Розплюйхліб.

— Але може ти йому чим докучила?

— Ні, мамо!

— Коли ні, то ходи зо мною до нього, я його сама питаю, за що він тебе прозивав.

Попливли вони до берега, де стояв біб. Стара поклонилася бобові й сказала: «Добридень, ситний доме!»

— Дай вам, Боже, здоров'я, чесний столе! — відказав біб.

— Моя дочка каже, що ви її прозиваєте. Коли то правда, то хотіла-б я знати, за що.

— Правда, я її прозивав, бо який «добридень», таке й «добре здоров'я». Вона назвала мене Напихайкишкою, а я її Розплюйхлібом; бо я собі хоч простий бобик, але й мені честь мила.

Намалюйте бобовий стрючок, рибину.

Жабенята.

— Знов кухлем бавишся? — гукнула мати на Михайлика, — скільки вже разів наказувала, щоб не чіпав кухля! Чи він на те, щоб бавитись?

— Нічого, мамо, — відповів Михайлик, — зате скільки риби в ставку наловив! Ось гляньте... Тільки дрібна дуже й чорна якась.

Мати взяла кухоль, зазірнула туди і аж скрикнула.

— Пху! пху! — плюнула вона й геть виплюнула з кухля воду. — Ну, й рибалка! І сміх, і горе з таким рибалкою. Тільки кухоль запоганив.

— Нащо-ж ви рибку викинули? — трохи не плакав Михайлик.

— Рибку? Та яка-ж то рибка, дурненький? То-ж пуго-ловки, — сказала мати й понесла кухоль у сіни мити.

— «Пуголовки»? — здивувався Михайлик, — що воно за «пуголовки»?...

Що-дня бігав Михайлик до ставу дивитись на тих чор-неньких кульок з довгими слизькими хвостиками. І побачив він, що за п'ять день у тієї «риби», що був наловив він мамі, повитикались ніжки — спочатку задні, а далі й передні; а хвіст куцішав, куцішав, а там і зовсім одшав. Придивився пильненько Михайлик, аж то достометні жабенята. Повиска-кували з води і геть чисто вкрили спориш на березі, аж чорно згадав Михайлик, як він кухлем рибку ловив і за-реготався.

— Чого ти? — здивувався Петрусь, що поблизу жбурляв грудки у воду.

— Де вони беруться оті... пуголовки?

— Де? Вчитель казав, що то жаби кладуть у воді икру, а з неї ото вилуплюються пуголовки, а з пуголовків роблять-ся жабенята. Ач, скільки їх! Гаразд, що не шкодливі, а то накоїли-б лиха.

Намалюйте кухлик, пуголовка, жабку.

Вечорова пієня.

Вечір. Тихо. У вершині на ставку — Чи на радість, чи на лихо — Жаби пісню тнуть хіба-ж таку! Вже од крику Заболіла голова, А вони свою музику Не кінчають: кум-кра-ква-ква-ква!	Притаївся Соловейко у гаю: Жаб злякався, чи втомився— Кинув пісню гарную свою.
--	---

Розкажіть яку-небудь пригоду вашу з жабами.

Три метелики.

(Казка.)

Було собі три маленьких метелики: один білий, другий червоний, а третій жовтий. Вони весело літали цілий день у великому саду, в соняшному світлі, перелітали з квітки на квітку, кожній квіточці щось тихенько говорили, коштували її медок і летіли далі.

Час їм дуже швидко минав. Вони так загралися, що їй не зогляділися, як сонечко сховалося за хмари й пустився дощ.

Змокли метелики. Полетіли вони до своєї хатки, аж там біда, двері замкнені, а ключа нігде неможна знайти. Що тут робити?! За той час, що стояли перед дверима та не знали, що робити, змокли страшенно. Насилу вже крильцями ворушили. Ледве долетіли до туліпана, червоного з жовтими крапочками. Попросили у нього захисту: «Любий туліпанчику! просимо тебе, одчини свій келех та сховай нас од дощу!»

Туліпан уважно подивився на них і промовив: «Жовтого і червоного прийму, а білий нехай зостається на дворі.» Але обидва метелики, жовтий і червоний, промовили: «Коли ти не хочеш захистити нашого братіка, білого метелика, то їй ми краще на дощі мокнутимем!» Туліпан розсердився їй промовив: «Як собі хочете, се ваше діло.»

Метелики смутні полетіли до білої лілеї. Попросили і її, щоб сховала їх від дощу; але вона згожувалася прийняти тільки білого; тоді їй він промовив: «Сам-один не хочу ховатися в тебе! Або вже разом з своїми братами десь знайдемо захист, або вже вкупі бідуватимем! Не покнємо один одного при лихій годині.» Та їй полетіли далі.

Одповідь метеликів почуло з-за хмар сонечко, і схотілося йому побачити тих приятелів, що так один за одного обстоювали. Продерлося крізь хмари й кинуло на метеликів своє проміння. Зараз крильця їхні висохли, і сами вони зогрілися; і знов літали, танцювали й раділи, як давніш, аж до самого вечора. А як сонечко зайшло за гору, то метелики полетіли додому спати.

Намалюйте метелика, туліпан, лілею.

Горобець та билина.

Злетів горобець на билину та й каже: «Билино, поколиши горобця, доброго молодця!» Билина каже: «Не хочу!» А горобець каже: «Підіть по козу: нехай коза йде билини гризти, бо билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця.» Каже й коза: «Не хочу!» — «Ідіть по вовка!»

— Іди, вовче, козу їсти, — коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця.» — Вовк каже: «Не хочу!» А горобець: «Ідіть по людей!»

— Ідіть, люди, вовка бити, бо вовк не хоче кози їсти, а коза билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця. — Люди кажуть: «Не хочемо!» — «Ідіть, — каже, — по татар!»

— Татари, татари! йдіть людей рубати, бо люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза — билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця. — Так і татари кажуть: «Не хочемо людей рубати!» — «Ідіть, — каже горобець, — по вогонь.»

— Іди, вогню, татар палити, бо татари не хочуть людей рубати, а люди не хочуть вовка бити, вовк не хоче кози їсти, а коза — билини гризти, а билина не хоче поколихати го-

робця, доброго молодця. — Так і вогонь каже: «Не хочу!»
А горобець каже: «А йдіть по воду!»

— Іди, водо, вогонь гасити, бо вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця! — Так і вода каже: «Не хочу!» — «Ідіть по волів!»

— Воли, воли! йдіть, воли, воду пити, бо вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця! — Так і воли кажуть: «Не хочемо!» Так він, горобець, каже: «Ідіть по довбню!»

— Довбне, довбне! іди волів бити, бо воли не хочуть води попити, а вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця! — Довбня каже: «Не хочу!» — «Ідіть по червей!»

— Ідіть, черви, довбню точити, бо довбня не хоче волів побити, а воли не хочуть води попити, а вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця! — Черви кажуть: «Не хочемо!» — «Ідіть, — каже, — по курей!»

— Ідіть, кури, червей їсти, бо черви не хочуть довбні точити, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть людей рубати, а люди не хочуть вовка бити, а вовк не хоче кози їсти, а коза не хоче билини гризти, билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця! — Так і кури кажуть: «Не хочемо!» — «Підіть, — каже, — до шуляка!»

— Іди, шуляче, курей хапати, бо кури не хочуть червей їсти, а черви не хочуть довбні точити, а довбня не хоче волів бити, а воли не хочуть води пити, а вода не хоче вогню гасити, а вогонь не хоче татар палити, а татари не хочуть

людей рубати, а люди не хочуть вовків бити, а вовки не хочуть кози їсти, а коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця!»

Од тоді шуляк до курей, а кури до червей, а черви до довбні, а довбня до волів, а воли до води, а вода до вогню, а вогонь до татар, а татари до людей, а люди до вовка, а вовк до кози, а коза до билини, а билина тоді: «Ко-о-о-лих, ко-о-лих! — Поколихала горобця, доброго молодця.

Тополя.

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гні тополю
До самого долу.

Стан високий, лист широкий—
Нащо зеленіє?
Кругом поле, як те море
Широке, синіє.

Чумак іде — подивиться
Та й голову схилить;
Чабан вранці з сопілкою
Сяде на могилі,

Подивиться — серце пне:
Кругом ні билини!
Одна, одна, як сирота
На чужині, гине!

Калина.

*Чи я в лузі не калина була?
Чи я в лузі не червона була?
Взяли мене, поламали
І в пучечки пов'язали —
Така доля моя!
Гірка доля моя!*

Змагання дерев.

Зазмагалися дерева поміж собою, хто з них краще.

От дуб і каже: «Я всім деревам гетьман! Корінь мій сидить глибоко в землі; цівка в мене обіймищів у трое, верховіття в небо дивиться; листя в мене вирізані, а сучки як із заліза виковані. Я не хилюсь перед бурями, не згинаюсь перед негодами.»

Почула яблуня, як величається дуб та й каже: «Не хизуйся, як на пристяжці, дубище, — то байдуже, що ти великий та грубий; зате он ростуть на тобі самі жолуді, свиням на втіху, а от моє рум'яне яблучко то й у самого гетьмана на столі буває.»

Слухає сосонка та голчастою верхівлею похитує: «По-стривайте вихвалятися: ось надійде зима, і стоятимете ви обоє голісенькі, а от на мені зостануться мої зелені шпички; без мене в холодних краях життя-б не було людям: я їм печі топлю й хати будую.»

Хте які дерева знає?

Соловейко.

*Летить соловей за море,
Спочинку не мав,
І долини і діброви,
І мри минав.
Ні в садочку вишневному,
Ні в лісу цютяму*

*Не живеться, не сидиться,
Йому молодому.
Ой, куди ти, сірокрилий
Куди поспішави,
Що й домини, і діброви,
І мри минави?*

Розкажіть, що тут намальовано.

Жолуді та гарбузи.

Хлопець до-схочу набігався по лісі і ліг під дубом одпочити; бачить, а на дубові жолудів сила. Ось він і думає: «Дивне діло: на такому величезному дереві такий маленький овоч росте. От гарбуз буде инший з відро завбільшки, а росте на тоненькій стеблині. Диво та й годі! Як на мою думку, то краще вже гарбузам рости на дубові, а не жолудям.»

Коли се як повійне по дереву вітер — так жолуді й посипалися з дуба. Один улучив хлопцеві у самісенький ніс та ще й здорово — аж кров пішла з носу.

Хлопець як скочить та за ніс рукою та з-під дерева навтіки: «Ні, каже, не дуже гарно було-б, як би отсе тепер на дубові гарбузи росли.»

На яких деревах листя, а на яких глиці або хвої? Які дерева завжди зелені?

Ластівочка.

Ластівочко, щебетушечко,	Ой, учіться, любі діти,
Де від нас ти, душко, йдеш?	Що наука — то й гаразд,
Що ти дітям з того світа,	Лан не дасть вам хліба завше,
З теплих країв принесеш?	А наука завше дасть.
— Принесу вам весну красну,	Ой, учіться, любі діти,
Принесу вам рожин цвіт;	Вам подасть науку світ:
Лиш учіться, діти любі,	Що зіжнеться — то минеться,
Лиш учіться, вчіться! вчіть!	Що навчиться — ніт! ой, ніт!

Маківка.

У лузі маківка весною зацвіла, проміж других квіток як жаром червоніла; по неї раз-у-раз літа бджола, бабок, метеликів над нею сила.

Пройшов день, два — із неї цвіт опав, і маківка осиротіла: бджола на іншій квітці сіла, а метелів немов би хто забрав.

Намалюйте маківку, бджолу, польову бабку.

Лопуцьки.

Баба Секлета ішла по зілля. Вона всяке зілля рве таке, що від хвороби помічне, і продає в аптеку. І ми з нею побігли на степ, а баба Секлета показала нам якісь квіточки та й каже: «Отсе материнка. Ірвіть її, та глядіть, щоб ніякого іншого зілля не зривали, а саму материнку. А сюди на хусточку складайте.»

Ми почали материнку шукати, аж Івась кричить: «Хлопці, ось грицики!» Ми до нього — аж справді грицики. Забули ми й про материнку та заходилися грициків шукати

та їсти. А там ще й на козельці набрели. А там і до свірипи
взялися, і до молочаю. Наїлися всяких лопуцьків до не-
схочу. Тоді згадали за материнку.

Нарвали трохи, та поки знайшли ту хустку, що баба
Секлета нам дала, щоб материнку на неї складати, то вже
й додому треба йти.

Небагато помочі було з нас бабі Секлеті.

Розкажіть, хто яке зілля знає корисне і шкідливе.

Ягоди.

Ой, вже стиглі полуниці
Виглядають із травиці...
Та якого-ж їх багато! —
Діткам свято.

А дрібненькїї сунички
Пнуться теж собі з травички,

Нїби кажуть: нас збирайте!
Постривайте!...

Що то літо! І малина,
І порічки, і ожина...

Буде їсти і зварити,
Любі діти!

Як ми збирали ягоди.

Листя й корні.

Величалися раз листя перед вітром своєю красою: «Ось
глянь, які ми зелені! а який холодок од нас! Тільки од нас

і пошани тієї дереву: люди спочивають у нашому холодочку, пташки прилітають співати й гнізда вити. Вся сила в нас!»

« А ну-бо, не дуже пишайтеся! — обізвалися із землі коріння, — красуйтеся собі, здорові, та не забувайте, що в-осени всі ви пожовкнете й осиплетесь, а по-весні, замість вас, уже инше листя зазеленів. А от як ми, коріння, засохнемо, то не буде ні дерева, ні вас.»

По гриби!

Дядько Семен гукає: «Діти, гайда в гай по гриби!» Ми зраділи і почали збиратися: узяли кошики та по шматку хліба з сіллю на полудень — ото вже й зібралися. Ще сусіда наша попрохала, щоб і її Сергійка малого взяли.

Грибів було багато в гаю, і ми понабірала повні кошики. Ми вже знали, які гриби треба брати, і понабірала самих гарних. А Сергійко ще не знав і понабірвав і гадючих печериць, і мухоморів. Мухомори гарні, як на них дивитися: шапочки на них червоні, ще й біленькі цяточки по них.

Дядько Семен викидав із Сергійкового кошика всі жаб'ячі печериці і мухомори, бо од них умреш, як наїшся. А Сергійко почав плакати, що в нього мало грибів зосталося. Тоді ми дали йому всі по три гриби, щоб було йому що понести матері і він перестав плакати.

Намалюйте гай, кошик, гриб.

Війна губ та грибів з жуками.

Що то в лісі та за крик?
То задумав боровик
На жуків іти війською
Із громадою грибною;

Посилає посланців,
Геть по лісові гонців,

Щоб трубили, щоб гукали,
Щоби губ-грибів скликали.
Обізвалися опеньки:
«У нас ніженьки тоненькі,
Ми не винні тому, —
Не підем на війну!»
Обізвались печерички,
Прехороші молодички:
«Наше діло сторона —
Не про нас ота війна.»
Обізвались маслюки,
Лежебоки-товстюки:

«Та нехай їм, тим жукам,
На що вони здались нам!»
Обізвались синьогубці,
Що сиділи собі вкупці:

«Хай там інших беруть, —
Воюватись ідуть!»
Обізвалися вужачки:
«Не поліземо ми рачки!
Там не лізти-рачкувати —
Треба хутко поспішати.»
Обізвались сиройжки:
«Ми до того торгу й пішки!
Ось ми зараз ідем,
Тільки зброю візьмем!»

Обізвалися ріжки:
«Де вони, оті жуки?
Ось ми зараз ідем,
Їх на роги візьмем!»
Обізвались мухомори:
«Завдамо жукам ми горе!
Ми отрути їм дамо,
Цілі купи вкладемо.»
Обізвались ковпаки,
Запорозькі козаки:
«На жуків ми підем,
Порубаєм — посічем.»
А за ними гірчаки,
Забіяки парубки,
Загули, неначе в дзвін:
«Ой, гіркий буде їм хрін!»

Розкажіть, як ви збирали гриби.

Курінь.

У нашім саду під старою яблунею кожного літа ставляють солом'яний курінь. В середині куріня долі настиляють багато сіна і застеляють матами, щоб можна було спати.

Стереже саду бабуся. А її онучки — Яків і Павло просяться ночувати в курінь з нею. Звечора бігають по саду, шукають смашних яблук і груш. Се не так легко: треба штук п'ять надкусити, покіль натрапиш на смашне. Отже і не всяке смашне яблуко можна їсти не роздивившись: Яків часто перекусює чірвака. Тоді треба випльовувати, щò в роті. Мороки багато.

А як зовсім смеркне, тоді хлопці прищуляться коло бабусі і слухають страшних казок про того змія, що хапає людей, про ведмедів і вовків, що можуть усякого розірвати

на дрібні шматочки, про Івана-царевича, що був змалку простим хлопцем, як от і Петро з Яковом, а з'умів усього доскочити.

Бабуся довго розказує. Так гарно слухати, тільки очі злипаються, ледве можна їх розплющити, щоб подивитися, чи не ходить коло куріня вовк, або чи нема під кущем калини, у самім кутку саду, змія, бо там дуже рясно і легко сховатись.

А як буває страшно, аж серце холодне, коли в саду щось лусне: зразу неможна догадатись, що то впало велике яблуко і просто на курінь.

Слухають діти і не счуються, як кріпко-кріпко заснуть на свіжому повітрі. В хаті так солодко ніколи не спиться. А як сонечко стане навпроти куріня і почне світити просто в вічі, тоді хлопці схоплюються. Їм дивно і смішно, чого в такому місці учора було так страшно.

Починається день.

Намалюйте курінь, яблуню з яблуками, грушу, кущ.

Розкажіть про свій сад, присадок, горб.

Прощання.

Як швидко літо проминуло!	Пора, пора рушати з дому.
Прийшла осіння пора.	Складати зшитки та книжки.
Немов на крилах поминуло	Положить мама у торбинку
Кохане літечко з двора!	Найкращі яблучка, сливки,
Садок марніє потихеньку,	Орішків спілих, лісовеньких,
Пожовклі падають листки,	Знайдуться, мабуть, і грушки.
Вітрець не віє вже тепленько,—	Піти ще сояшник зломити
Жене понурії хмарки.	Та на розвагу взять собі,
Посох горошок на городі...	Хай не стоїть отам похилий,
Мачок вже цвіт давно згубив,	Не застається у журбі...
Високий, сояшник на грядці	Готові коні... Прощавай-же,
Журливо голову схилив.	Домівко милая моя!
Марніє зілля на городі,	Коли-б хутчій Різдво надбігло,
Марніють пізнії квітки...	Ах, знов тоді прибуду я!

Річка й струмок.

Невеличкий струмочок лелів собі тихесенько яром до річки. «Та й манісенький який ти!» — мовила річка до нього.

— Еге, манісенський, — відповів струмок, — а от коли-б та нас, манісенських струмочків, не було, то чи була-б ти великою річкою?

Розкажіть, де ви бачили струмок? де він починається? куди тече?

Загадка. Що біжить без повода.

Осінь.

Літо минулося, листя летить,
Поле заснуло, мов мертве лежить;
Вітри буйнесенські в полі гудуть,
Сиві тумани по луках женуть;
Дощик дрібнесенький що-дня порощить,
Гай пожовтілий так смутно шумить;
Сонечко ясно не хоче світить, —
Осінь сумная на хмарі летить! . . .

Вода.

З криничовин, джерел і болот тече вода в струмки, із струмків у річки, з річок у великі ріки, а всі ріки течуть у моря відколи й світ сонця. Куди-ж дівається вода з моря? чому не тече вода через край, через береги? . . .

Припече сонечко, і підніметься вода з моря паром туманом; туман підніметься вище і обернеться в хмари. Вітер

жене тії хмари й розносить по всьому світові. А то позганяє їх до купи у грізну тучу: обважніє пара, маленькі баньочки зіллються там у краплі, зробляться зовсім важкими, не вдержаться у повітрі і падуть на землю рясним дощем. Потече вода знову у струмки та болота. Із струмків — у річки, а з річок у море. З моря знов підніметься вона туманом угору, обернеться в хмари й розійдеться по світах то там, то сям, падаючи на землю дощами. І кінця-краю сьому немає.

Хмарка.

Рано над морем
Хмарка літала,
В ризах рожевих,
В мріях веселих,
Сонечка ждала,

Ввечері пізно,
Сонця не стало...
Плакала ніжна
Хмарка невтішна,
В горах блукала...

Плакала хмаронька,
Сонця жадала,
Сльози перлинами
Тихо долинами
Скрізь розливала.

Чом багато води у морі.

Погнав чоловік до моря напувати волів. Не п'ють воли тієї води, а він усе привертає їх до неї, та далі й каже:

— Що таке? чом вони не п'ють? Здається, вже й пора-б... Ке-лиш сам нап'юсь.

Ухопив раз — солона, хлиснув удруге — мов і солона й гірка.

— Е, — каже чоловік, — тим же її й багато, що її ніхто не п'є!

Заняв волів од моря й погнав у друге місце напувати.

В-осени.

Любі мої дівчатонька!	Туга плине садочками,
Невесело гулятоньки!	Дзвоне ніби дзвіночками:
Ходить осінь бабусенька,	То листячко тріпочеться, —
В неї плахта жовтюсенька;	Вмірять йому не хочеться!...

А осінній вітер віє,
Туманами сіє, сіє...
Хай він сіє! Не плачемо,
Що там буде, — побачимо!

Намалюйте дерево, лист, як падає з дерева листя.

Земля.

Копали татко з братом колодязь, а я сидів і дивився на тую роботу. Спочатку земля була твердіша — уторована, бо по ній чимало ходжено; а далі м'ягша, але й верхня — ґрунт, і під нею — підґрунтя були чорні на цілий аршин. Потім пішла жовта земля — глина.

Як докопалися до води, то вже брат витягав цебром не суху глину, а жовту грязюку. Набрал я тієї глини, наробив мисочок і виставив на сонце сушити. Незабаром посуд мій висох і став твердий.

Почали ми з сестрою Оленкою гратися. Набрала вона з одну мисочку води, а мисочка намокла й розвалилася.

— Чого вона? — питала Оленка, — а чом же та не розвалиться, з якої ми їмо борщ, як обідаємо?

А я й не знав, що відповісти їй.

А чого? — розкажіть, хто знає.

Розкажіть, що тут намальовано.

Осіння пора.

Плинуть за хмарами хмари, Падає листя додолю,
Крапає дощ без ушину, В'яне трава, пропадає . . .
Вітер холодний голосить, Он журавлі полетіли
Не затиха й на хвилину. В ирій, де сонечко сяє.

Холодно, порожньо в полі,
Нудно й по хатах сидіти . . .
Час вже, коханії діти,
Нам і до школи ходити.

Камінь і залізо.

Повів нас учитель на річку. Там на березі лежали величезні каміні, а навкруги накидано силу грузу й піску.

— Звідки тут стільки піску? — спитали ми у вчителя.
— «Та од сих же камінів, — відповів учитель, — вода повесні розливалася, била в камінь і кришила його потроху.»
— А все-ж таки камінь твердіший за всяке дерево, — зауважив я, — он у нас під винбаром підкладено по великому каміню, так вони увесь винбарь на собі видержують. На мою думку, коли збудувати увесь дім з каменя, то він довго стоятиме. — «А то як який камінь, — мовив учитель, —

инший то швидко розсиплеться. А в кам'яниці, що стоять не одну сотню літ. А як на вашу думку, що твердіш: кремінь чи залізо? Дряпніть залізом по креміню і кременем по залізу, то й дізнаєтесь. Кремінь твердіший, а инше каміння легко розбити залізним молотом. Та залізо зате тягуче й ковче. Он коваль розпик залізну штибу та й б'є по ній молотом, а вона розтягається. Таким робом можна викувати найтонший листок, або витягти дріт. З каменя сього не зробим, бо він крихкий.

Які ви знаєте каміння?

Осінній день.

Осінь холодна на дворі; вітер сумує та виє, хвилями сірої хмари небо неласкаво криє. Дощик зривається часто; поле широке чорніє. Мокро і холодно всюди, — сонце не сушить, не гріє.

На полі вівці й телята збилися вкупу і гнутья, а коло них недалеко в затишку діти трясуться. Холодно пасти: додому хочеться швидче їм гнати.

Розкажіть, що роблять в-осени у вас вдома.

Три товариші.

Ой, за горою, за кам'яною, там зібралися три товариші: один товариш — то сонце красне, другий товариш — то місяць ясний, третій товариш — то дрібний дощик.

А сонце каже: «Як ізійду я в неділю рано, то ізрадіють усі на світі.»

А місяць каже: «Як ізійду я з-вечора рано, то ізрадіє риба у морі, люди в-дорозі, звірі у полі.»

А дощик каже: «Як упаду я тричі на землю, то ізрадіє жито, пшениця, всяка пашниця.»

Сонце та місяць.

Вночі на ліжку на дитину промінням місяць засияв. «Чого се так сияє місяць?» у мене хлопчик послитав. За довгий день втомилось сонце і Бог сказав: «Піди, засни, спочинь саме і світ спокоем і сном солодким обгорни!» І сонце місяця благає: «Мій брате, місяцю ясний! Ти за-

світи ліхтарь і за ніч скрізь обійди ти край земний. Усе доглянь, що за ніч буде, хто молиться, хто сльози ллє, хто тихо спить і хто там другим спокійно спати не дає!»

І сонце спить, а місяць ходить і навкруги за всім глядить, а вранці-рано знов до сонця у двері він заторохтить.

— Встань, братіку! вже треті півні були і в церкві чути дзвін; граки моторні пролинули, вставай, жени туман з долин!

І сонце спить, а місяць ходить і навкруги за всім гляди. А що там діялось? чого ти зробивсь тепер такий блідий?» І повідає місяць сонцю, що на землі вночі уздрів; і як-що ніч була спокійна і зла ніхто не учинив, то сонце вийде і засяє і буде радість на землі, і підуть весело гулятись великі, діти і малі. А як що ні, — смутне обличчя в тумані сонце захова, ударить з вітром дощ холодний, поникнуть квіти і трава. І буде холодно і сумно, неначе пізно в-осени, не вийдуть діти у садочок, не будуть гратися вони.

І довго думав хлопець мовчки, на небо довго він глядів, як місяць ясно і поважно, на землю дивлячися, плив. І проказать йому молитву мене він потім попрохав і, рученята склавши, тихо її за мною промовляв.

Намалюйте сонце, місяць, колиску, ліхтарь.

Місяць і зорі.

У небесному просторі
В легких хмарках, ніби в морі,
Десь далеко угорі,
Од зорі і до зорі,
Місяць, срібна голова,
Порина і вплива.
Зграї зірок пустотливих,
Золотих і чарівливих,
Йому здалека гукають,

Так до нього промовляють:
«Гей, чи чуєш ти, старий,
Лисий діду мовчазний!
Кинь на землю придивлятись,
Нумо з нами бігать-гратись:
Ніч коротка промине,
Зійде сонце нависне —
Мусим критися од нього,
Його проміню ясного»...

Зорі.

Тихо гойдаються в синьому морі
Іскорки-зорі,
Ніби купається в хвилі блискучій
Рій їх летючий.

Скелі здіймаються, ще неостилі,
Темні, похилі.
В чорнім міжгіррі десь світло палає
І погасає.

Намалюйте зірку — одну, другу, третю.
Які ви знаєте зірки?

Ранок.

Годі спати, час вставать! Ранні пташки піднялись,
Ось поглянь в віконце: І туман біліє,
Час роботу починать — Хмарки полум'ям взялись,
Скоро зійде сонце. Зорька червоніє.
Хоч і мляве ще й німе
Все спросоння ходить,
Та життя своє візьме:
Сонце вже зіходить!

Південь на степу.

Супокій навкруг панує, Рівний поверх, як на морі...
Нерухомо степ лежить;
Страшно мертвий супокій...
Тирсу гнучую й густую Тільки сонце на просторі
Вітерець не ворухить. Лле палючий промінь свій.

Вечір.

Вечірній тихий час, І тогобічняя лука
Од сонця світ ще не погас. В воді тремтить, ясна, легка:
У річці, у ясній воді Огонь там заяснів,
Відбилися хмароньки бліді, Круг нього кунка пастушків,
Відбився темний ліс, А коні та воли —
Що сонний з берега навис, Які пасуться, ті — лягли.
І все те червонить
Зоря, що з заходу горить.

Ніч.

Тихая ніченька, ніч чарівниченька
Землю вкриває,
Князь наш ясененький — місяць повнесенський
Лагідно сяє.

Он усміхаються, в хмарки ховаються
Зірки злотисті,
В тінях заховані, сплять зачаровані
Квіти барвисті.

Розкажіть, що ви робите вдень, увечері, уночі.

Чотири бажання.

Була зима. Миколка накатався на їринджолах з крижаної гори і на кониках по замерзлій річці, прибіг додому рум'яний, веселий, і каже батькові: «Ох, і весело-ж узімку! Я бажав-би, щоб зима була завше.» Батько записав те, що сказав Миколка, в свою книжечку записну.

Прийшла весна. Миколка набігався до-сходу по зелених луках за барвистими метеликами, прибіг до батька та й каже: «Ох, і гарна-ж ся весна! Я хотів-би, щоб весна була завше.» Батько записав се Миколчине бажання.

Настало літо. Миколка з батьком поїхали на сіножать. Цілісенький день, довгий, як рік, пропустував хлопчець: на-збирав грибів, ягід, перекидався в запашнім сіні, а увечері сказав батькові: «От як би літові кінця-краю не було!» Батько записав і се.

Надійшла осінь. В саду збирали овочі: червонобокi яблука і жовті груші. Миколка од радіощів аж не тямився, та й каже батькові: «Осінь — се найкраща пора року!» Батько розгорнув свою записну книжечку і показав Миколці, що він те саме говорив і про зиму, і про весну, і про літо.

Кому яка доба року подобається і чому?

Зіма й весна.

— Насуплю я брови, — говорить зіма, —
І вітер з морозом повіє:
Усе скрізь загине — рятунку нема! —
Під снігом замре, заніміє.
— «А я засміюся, — весна одмовля, —
І сонце пекуче засяє:
Прокинуться луки, ліси і поля.
Усе розцвіте, заспіває!»

Мама.

На ярмарку дитина відбилась якось од матері та й плу-
тається між народом. Злякалося бідне, плаче, бігає, шукає
матері. Питають люди у дитини:

— Яка-ж твоя мама, дитинко?

А дитина крізь сльози каже:

— Хіба-ж ви не знаєте? Моя мама та, що за всіх
найкраща.

Кроїскова пісенька.

*Спи, моя дитино!
Місяць крізь вікно
У твою колиску
Світить вже давно.
Врем'ячко проходить —
Ниченьки шкода...
Спи-ж, моя дитино,
Гойдоньки-гойда!*

*Чим скоріше заснеш,
Встанеш тим скоріш:
Хто лягав рано,
Той і здоровіш.
Спи-ж, моя дитино,
Ниченьки шкода...
Спи-ж, моя рідненька,
Гойдоньки-гойда!*

Баю, баю.

Мати сина колихала;
Колихаючи співала:
«Ніч заходить, треба спати,
Коло тебе рідна мати.
Я тебе нагодувала,
І сповила, і приспала;
Колишу тебе й співаю:
Спи, дитино! баю, баю!

Геть од нас усяке лихо;
Хай круг тебе буде тихо!
Над тобою я співаю:
Спи, дитино! баю, баю!
Спи-ж, нехай Господь з тобою!
Ніч покрила землю млою,
Я не сплю, тобі співаю:
Спи, дитино! баю, баю!

Діти.

У вдови Горпини четверо дітей. Старшому хлопчикові ще тільки десятий годочок пішов.

Занедужала перед святками Горпина, лежить, не встає. Стогне сердешна, бідкається: «Ох, лишенько тяжке, — надходять святки, а в нас же анічогісенько нема!...»

Старшенький лащить до матері й каже: «Не журіться, мамо, ось піду в найми, зароблю грошей, і всього в нас буде багато.»

Шестилітня дівчинка припала головою до матері та й собі: «Не плачте, мамусю, я й хату вимету, і піч витоплю, й ганчірочки поперу і все приберу...»

Поцілувала дітей мати, усміхається, і легше їй стало.

Приказка. Одна мати вірна порада.

Увечері.

Під горою

Між вербами, та над водою,
Біленька хаточка; сидить
Неначе й досі сивий дід
Коло хатиночки, і бавить
Хорошее та кучеряве
Своє маленькеє внуча...

Вийшла з хати

Веселая, сміючись, мати,
Цілує діда і дитя —
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки і годує,

І спать несе; а дід сидить
І усміхається, — і стиха
Промовить нишком: «Де-ж те лихо?
Печалі тії, вороги? ...»
І нищечком старий читає,
Перехрестившись, «Отче наш.»
Кріз верби сонечко сияє
І тихо гасне... День погас, —
І все спочило... Сивий в хату
І сам пішов опочивати.

Пісня сироти.

Мати, наша мати!	На божничку в хаті.
Де-ж тебе узяти?	На божничок гляну —
Хіба тебе, мати,	Матір іспом'яну.
Та й намалювати...	Назад обернуся —
Намалюю матір	Сльозами залюся...

П р и к а з к а. Ніхто не баче, як сирота плаче. — З хати по питці — сироті свитина.

Сирота на чужині.

Ой, не шуми, луже, дібровою дуже!
Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю.
Ой, я в чужім краю, як на пожарині,
Ніхто мене не пригорне при лихій годині.
Ой, роблю-ж я, роблю — робота ні за що, —
Люди кажуть і говорять: «Великий ледацю!»
Сирота втомився, на тин похилився, —
Люди кажуть та говорять: «Він мабуть упився!»

Самітна.

Ой, одна я, одна,
Як билинонька в полі,
Та не дав мені Бог
Ані щастя, ні долі!
Ані братіка я,
Ні сестрички не знала, —
Між чужими зросла,
Та вже й в'янути стала.

П р и к а з к а. Сам-один, як палець. — Одні очі і плачуть і сміються.

Пісня.

Ой, високо, високо	Тоді мене згадають
Клен дерево од води.	Як обідать сідають:
Ой, далеко, далеко	«Ой, десь наша дитина,
Отець-мати од дитяти.	Як у степу билина,
А хоч вони далеко,	Ой, десь наше дитятко,
Та згадають легенько,	Як на морі утятко.»

Батько й діти.

У одного чоловіка було сім синів. Між собою вони жили не до-ладу: все сварились. Скільки разів батько наказував дітям, щоб жили вкупі; але діти не слухали старого. Раз батько дуже заслаб; він знав, що після його смерті діти поділять хазяйство, розійдуться й будуть терпіти голод і холод. Щоб краще діти зрозуміли громадську силу й гуртову працю, слабій батько звелів принести віник. Діти принесли. Батько каже: «Зламайте його!» Як не ламали діти, та не переломили віника. Тоді батько розв'язав віник і по прутику переломив його ввесь. «Дивіться, діти! — промовив батько, — оттак і ви: як будете жити в згоді, ніхто вас не подужає; окрім-ж кожного й аби-хто одоліє.»

Приказки. На що ліпший клад, коли в дітках лад. — Не збирай синові худоби, збери йому розум. — Дружній череді вовк не страшний.

Як треба жити.

Кажуть, жив собі один чоловік-хазяїн. Був він дуже праведний і такий старий був, що вже й правнуків діждав. І його всі — і свої, й чужі — любили й поважали, і як кому треба було в якому ділі поради, то вже до нього йшли радитися.

Прийшов час умірати старому. Позбірались коло нього і свої, й чужі, всі плачуть, прощаються з дідом. Почав він з дітьми прощатися.

Старший син заплакав та й каже: «Тату, навчіть мене, як мені жити без вас на світі.»

А старий каже йому: «Як ти, сину, народився на світ, так ми всі раділи, а ти плакав. Живи-ж так, щоб, як доредеться тобі вмірати, так щоб усі люди плакали за тобою, а ти сам щоб радів і не боявся стати на суд перед Богом.»

Помер дід, а слово його впало людям у душу. Тим не забули діда, і досі про нього згадують та про його науку кажуть.

Два брати.

Колись жили два брати, обидва жонаті. У молодого було четверо дітей, а у старшого дітей не було. Після батька вони землі не ділили, сіяли умісно, а хазяйство нарізно було.

Ото одного разу посіяли вони хліб. Хліб поспів, вони його скошили, звезли й поділили рівно на кожного брата. Прийшла ніч. Не спиться старшому братові й дума він: «Чи добре ми хліб поділили? У брата сем'я велика, йому на дітей багато хліба треба. Піду зараз доложу йому з свого хліба так, щоб він і не знав.» І пішов, і так зробив.

А менший брат прокинувся уночі і теж почав думати, — чи до-ладу вони хліб поділили? І спало йому на думку: «Ми з жінкою обоє молоді, при здоров'ю, і діти на поміч ростуть, — єсть кому робити; а брат один з жінкою і кволий од мене: треба йому хліба од себе докласти!» Устав уночі і переніс із своєї частини у братову хліба.

Уранці дивляться брати: обидві частини рівні. Здивувались брати, а нічого один одному не сказали. Другої ночі вони знову те-ж саме зробили і знову не в один час, і не зустрілись. І знову обидві частини рівні були. І так багато ночей вони один одному хліб носили, аж поки зустрілись.

Тоді дознались брати, чого у них хліба усе рівно було. І так усе життя вони по-братерському жили, один одному у всьому пособляючи.

П р и к а з к и. Добре братство краще багатства. — Добре брат за брата жити. — У них нема — се мов, а се твоє.

Два товариші.

Ішли якось лісом два товариші. Назустріч їм вийшов ведмідь. Один кинувся тікати, виліз на дерево й заховався, а другий зостався на дорозі. Що його діяти? ... Упав він на землю й прикинувся мертвим (він знав, що ведмеді не їдять мертв'яків).

Ведмідь підійшов до нього й став нюхати, а він і дух затаїв.

Ведмідь понюхав йому лице, подумав, мабуть, що він мертвий, і пішов собі.

Побачивши се, товариш ізліз з дерева та, сміючись, і говорить йому: «А що ведмідь тобі на вухо казав?»

— А він шептав мені, — відповів той, — що не варт доброго слова ті люди, що в пригоді зрадять товариша.

Приказки. Не май тії сто братів, як сто друзів. — Не май і сто рублів, як одного друга. — Для милого друга і вола з плуга.

Розкажіть, що тут намальовано.

Добрий багатирь.

Жив у нас багатирь, — грошей у нього було сила. Та тільки скупенький був. Про нього люди казали: «Се такий, що й копійки вбогому не дасть.» А багатиреві та не подобалося те, що люди про нього так балакають, — хотілося ще зажити й доброї слави. Ото він і пустив між люди таку поголоску, що по суботах дурно годуватиме всіх убогих. Усі вбогі так і сунули до багатиря в суботу. Приходять, — аж справді робота відчинено. Поткнулись у двір, аж там побен

двір злющих собак: як кинулись на людей, то ледве бідолашні повтікали — хай йому вже й обідові тому! І так що суботи: прийдуть люди, та за собаками й підуть без нічого. І всі люди кажуть про багатиря: «Добра людина, дуже добра: усе віддав-би вбогим. Одно тільки лихо, що дуже вже злих собак держить — ніяк за ними до нього не доступишся.» А того й не знають, що багатирь що-суботи одчеплює од ланцюгів найзлющих собак, щоб люди не могли й до хати достунитись.

Приказки. В нього посеред зими льоду не випросиш. — Не зарікайся бути в старцях. — Багатий на латки та на дрібні слізки. — Недостатки гонять з хатки. — Хоч чоловік убогий, та слово чисте.

Перебендя.

Перебендя старий, сліпий,
Хто його не знає?
Він усюди вештається
Та на кобзі грає.

А хто грає, того знають
І дякують люди:
Він їм тугу розганяє,
Хоч сам світом нудить.
По-під тинню сіромаха
І днює, й ночує:
Нема йому в світі хати...
Недоля жартує
Над старою головою,
А йому байдуже, —
Сяде собі заспіває:
«Ой, не шуми, луже!»
Заспіває, та й згадає,
Що він сиротина,
Пожуриться, посумує,
Сидячи під тинном.
Вітер віє-повіває,
По полю гуляє.
На могилі кобзарь сидить
Та на кобзі грає.
Кругом нього степ — як море
Широке, синіє;
За могилою могила,
А там — тільки мріє.
Сивий ус, стару чуприну
Вітер розвіває,
То приляже та послуха,
Як кобзарь співає,
Як серце сміється, сліпі очі плачуть...
Послуха, повіє...

Приказки. Він стільки пісень знає, що й на волівій шкурі не списав-би. — Пісня до правди доходить. — Казка — брехня, а пісня — правда.

Кого слухати.

Вертався чоловік із города з базарю з сином. Туди поїхали возом, а в городі віз поламався, так вони у знайомого чоловіка віз покинули, а самі пішки йдуть і коня за поводи батько веде; шкапа у них поганенька. А йти було кално,

бо був дощ. Зустріва їх чоловік і каже: «От розумний! Коня веде, а сам пішки йде по калюці!»

Батько й дума: «Адже правду чоловік каже, — а-ну лиш я сяду.» Узяв, сів на ту шкапину, а син позаду йде, — хлопець років п'ятнадцяти. Коли се стривається їм другий подорожній: «От, — каже, — старий, а нерозумний: сам здоровий їде, а хлопець теліпається по грязюці — ледве ноги волоче.» Тоді батько подумав: «Воно таки й правда, що Грицько втомився!» Та до сина: «Сідай, сину, ще ти!» Зліз з коня, син сів, поїхав, а батько йде пішки.

Не проїхали й гони, аж знов чоловік назустріч, поглянув на них та й каже: «Ото, — каже, — такий старий та мучиться, плентаючись по грязюці. Узяв-би та й сів удвох із хлопцем.» Батько й каже: «А воно таки й правда: на те й коняка, щоб нею їздити.» Сів удвох із сином на коня.

Їдуть, а шкапина погана, а грязюка така, що коняка ледве суне. От уже до своєї слободи доїздить. Люди їх перестривають, сміються: «Ото які, і жалю в них нема: обидва на коняку злізли — мало-мало не задавлять.» Зліз тоді батько з коня та вже не знає, що й робити: — «Нічим не догодиш, — каже, — тільки й зосталось самому нести коняку.» А син каже: «То й понесімо, тату, може ще люди посміються.» Тоді батько засміявся та й каже: «А правду, синку, кажеш: людського балакання не переслухаєш. Щоб було робити так, як знали, а не так, як люди казали!»

П р и к а з к и. Людям язика не зав'яжеш. — Рот не город — не загородиш. — Людей слухай, а свій розум май.

Лебідь і гуси.

На ставі пишно лебідь плив,
А гуси сірії край нього поринали.
— «Хіба отсей біляк нас з глузду звів» —
Один гусак загомонів:
«Чого ви, братця, так баньки повітріщали?
Ми попеласті всі, а він один між нас
Своє пендючить пір'я біле!
Коли-б ви тільки захотіли,
Щоб разом, стало-бить, вся беседа взялась,
Ми-б панича сього як-раз перемастили.»

І завелась на ставі їркотня,
Гусине діло закипіло:
Таскають грязь і глей зо дна
Та мажуть лебідя, щоб пір'я посіріло.
Обмазали кругом — і галас трохи стих;
А лебідь плись на дно — і випурнув, як сніг.

П р и к а з к и. Правда кривду переважить. — Хто любить світ, той любить правду. — По правді живи, по правді й умреш.

Старий рибалка.

Старий рибалка, увесь тіпаючись від холоду, йшов із гаю й ніс на спині оберемок дров. Важко ступаючи, йшов по вкритій снігом землі поуз хату козака, що доглядав лісу, й хотів перейти через міст до своєї оселі.

— Де се ти узяв дров? — гукнув козак, мов з-під землі виросши перед дідом, — се дрова не твої! Ти їх украв!

— Я їх не крав, добрий чоловіче, — злякавшись, прошепотів рибалка.

— Що ти мене одурюєш! Учора я тільки зрубав дерево.

— Ні, чоловіче, се я зібрав по гілочці правдиво та чесно, — відказав рибалка.

— Брешеш, стара собако! Давай їх сюди!

— Подивись, се-ж самі тільки маленькі, сухі гілочки, що я повідкопував біля дерев під снігом.

— Твоя брехня тобі й трошки не допоможе, — казав козак рибалці, хоч і бачив, що той правду каже.

Козак схопив оберемок дров і поніс із собою до хати. Рибалка сумно подивився на козака, і сльози закапали у нього з очей.

Минуло кілька днів. На дворі потеплішало, зробилася весна, по річці несло кригу. З міста прийшов син козаків і хотів був перейти через міст. Він не важився йти, але батько гукнув на нього: «йди швидче, міст не переломить-ся!» — і він побіг. Тільки збіг він на міст, як ось крига штовхнула об нього, міст захитався й упав у воду; вкупі з ним упав і хлопець. Батько кинувся був за човном, але на тім березі, де він був, човна не було. Він бігав по березі, ламав руки і кричав. В сей саме час старий рибалка ви-

тягав свого човна із води і тільки побачив, що сталося з хлопцем, зіпхнув човен у воду, сів у нього й поїхав рятувати козакового сина. Щасливо витяг рибалка з води хлопця, посадив у човен і привіз до берега.

— Ось я віддаю тобі сина назад, — промовив він люб'язно до козака, — він здоровий, тільки трохи перелякався.

Козак не вірив своїм очам і довго стояв засоромлений.

— Прости мене, любий діду! — обізвався він нарешті; сльози бреніли у нього на очах: — прости мене за моє до тебе немилосердіє! — і з сими словами обняв діда і поцілував.

— Хай тебе Бог простить, а я на тебе й не сердився! — відказав ласкаво рибалка і пішов додому.

Загадки. Без дишла, без дуги; куди захочеш, туди й поїдем я й ти. — Іде віз без коліс і за ним дороги не знати.

Розкажіть, що тут намальовано.

Підкова.

Ішов заможний селянин з сином у город, коли гляне, — лежить на дорозі підкова — якась коняка загубила. Батько каже: «Дивись, сину, підкова лежить, — підними її!» А син каже: «От, не варто за такою дурницею нахилятися!» та й пішов собі. Батько нічого не сказав, підняв підкову і сховав у кешеню. Ідучи проз кузню, він продав її ковалеві, а за ті гроші купив вишень. Пішли вони далі. День був

душний, сонце так і пекло, а навкруги ані кринички. Син нові страшенно хотілося пити — він ледве чвалав за батьком. Коли се батько, мов ненароком, упустив одну вишню. Син зараз нахилився, підняв її і залюбки зів; йому трохи полегшало. Ще трохи пройшов батько — знов упустив вишню, а там другу, там третю, і так усі, аж поки нічого не зосталось, по одній кидав, і за кожною вишнею син нахилився і піднімав її. Як іззів він останню, батько до його озирнувся та й каже: «А що, сину, — мабуть краще було-б раз за підковою нахилитися, ніж стільки разів за вишнями?»

Приказки. Хто шага не береже, той не варт копійки. — Запас біди не чинить. — Розумний чоловік задалегідь готує. — Нехай лежить: воно їсти не просить.

Батьків заповіт.

Умірав батько та й каже синові: «Сину мій, — уся моя худоба — і хата, й воли, й коні, й коморі — усе твоє. Тільки пам'ятай мій заповіт: живи своєю працею та своїм розумом; нікому не скидай шапки у будень, їж паляниці з медом, — і надбаєш ти ще більш, ніж я надбав.» От, як умер батько, син зараз так і почав робити, як батько сказав: нікому не скида у будень шапки та їсть паляниці з медом. Минув рік — поменшало трохи худоби; минув другий — уже й воли попродав, — сама коняка у дворі. Бачить син, що лихо, та й замислився: «Що-ж се воно таке? Казав батько, що надбаю більш, ніж він надбав, — аж воно й батьківщини вже поменшало.» Думав, думав, а далі пішов до дядька, розповідає йому свою біду, питається, що йому робити. Дядько йому й каже: «Та й розумний-же ти вдався! І того не розібрав! Виїзди на роботу в поле, чи ще куди, раніш од усіх — от і не будеш нікому скидати шапки у будень, а тобі скидатимуть, як їхатимуть проз тебе, а ти робитимеш. А додому приїзди пізніше — от воно тобі хліб здаватиметься такий смашний, як паляниця з медом — отоді й надбаєш ще більше, ніж батько.»

Син послухався дядька, і почало тоді його хазяйство кращати.

Приказки. Хто дбає, той має. — «Поможи, Боже!» — «А ти не лінуйся, небоже!» — Зароби крєвно, та й ззіж певно.

Зерна.

У одного чоловіка було три сини. Як прийшов час йому вмірати, він покликав їх та й каже: «Сини мої любі! час уже мені вмірати. Як я умру, хай кожен візьме по хаті, по городу й по полю. Ось вам житнє зерно: бережіть його поки. Як прийде час,—хай кожен з'оре свою ниву і посіє се зерно. Як посієте—будете багаті, а як занехаєте,—не буде вам щастя».

Умер батько. Сини поділилися і почали жити нарізно. Найстарший син сказав: «Навіщо я мучитимусь, орючи землю? Адже трава росте й без плуга. Угріє землю сонечко, помочить дощ і виросте хліб.» І він порозкидав зерно по нерушеній землі. Але насіння не зійшло. Тоді він почав сміятись з батькового заповіту, кинув свою землю й пішов у чужі краї. Середульший син не схотів сидіти дома. Він пішов у дородні краї. Там земля родить усього багатого. По садах аж віття гнеться од садовини; баштани та городи захрясли городиною; хліб повним колосом схиляється додолу; пишні трави вкривають землю. Тоді другий син сказав: «Тут земля мене й так прогодує. Нащо-ж мені робити?» І він закинув геть житнє зерно. Минуло літо, прийшла зима, а в нього нічого не було на зиму: нічого йому їсти. Люди робили влітку й не хотіли йому давати дурно. Згадав він тоді батькове зерно, знайшов його. Але воно вже було не здатне ні до їжі, ні до сійби: черви поточили його все. І на сміявся другий син з батькового спадку.

Щонайменший син обібрав найкращу землю, вигноїв і з'орав її. Він пообкопував її канавами й посіяв зерно. Робив він, не жалуючи праці, і тим зробив усе гарно. Посходив хліб, виріс, вибився колос і великий дорід був на полі у найменшого сина. І робив він так що-року, і жив у достатку, — він сам, і його діти й онуки.

А тим часом його брати зовсім з'убожіли. І намислили вернутися додому й прийшли до меншого брата. Побачили вони поля великі й жнива багаті. І сказали вони: «Погано ми зробили, що не послухались батька.»

А найменший брат прийняв їх, і було в нього чим прогодувати і себе з сем'єю, і братів.

П р и к а з к и. Як дбаєш, так і маєш. — Щира праця мозольована. — Кінець діло хвалить. — Хто робить — голий не ходить.

Два плуги.

З одного заліза скували два плуги.
Один стояв дурно, — в полі орав другий:
Сріблом блестів плуг той, що з поля вертався;
А що стояв дурно, — іржою вкривався.

Лінивi люди.

Лежить чоловік в саду під яблунею, а на дворі дуже душно — пече, аж в'ялить. Чоловік і каже:
— От добре було-б, як-би отсе яблуко впало просто мені в рот саме!

А жінка:

— І хочеться ото тобі говорити в таку спеку!

П р и к а з к и. Лінивий у своїй хаті змокне. — Як їсть, так нагріється; а як робить, так ізмеране. — Не візьмешся за роботу, робота сама не зробиться.

Рівна спадщина:

У одного купця було два сини. Старшого батько любив і хотів усе своє добро віддати йому. Матері жалко було меншого сина. Вона прохала батька, щоб він до якого часу не казав синам, як він їх ділитиме: вона хотіла якось зрівняти обох синів. Купець її послухавсь і нічого не казав.

Одного разу мати сиділа біля вікна й плакала. До вікна підійшов подорожній і спитавсь, чого вона плаче. Вона сказала: «Як же мені не плакати? Обидва сини мені рівні, обох люблю однаково; а батько хоче одному синові все віддати, а другому нічого. Я прохала чоловіка, щоб він нічого не казав синам, поки я вигадую, як пособити меншому. Але-ж грошей своїх у мене нема: я не знаю, що його й робити.» Подорожній сказав: «Тут легко пособити: піди і скажи синам, що старшому буде усе, а меншому нічого, і тоді в обох буде рівно.»

Мати послухалась. Менший син, як дізнавсь, що у нього нічого не буде, пішов у чужі краї й вивчивсь ремесвам і наукам. Старший жив з батьком і нічого не вчивсь, бо знав, що буде багатий.

Як батько умер, старший не вмів нічого робити й скоро прогайнував усе своє добро. А менший, вернувшись додому, знав і ремество й науку, робив і забагатів.

Коваль.

Був собі коваль такий мудрий, що взявся лемеші чоловікові скувати, та багато заліза зопсував, перепалив, бо не вмів робити. Тоді й каже чоловікові:

— Ні, чоловіче, скую тобі сокиру.

— Та чи сокиру, то й сокиру.

Кув, кув коваль, — не йде діло.

— Ні, — каже, — не сокиру, а серп.

— Коли серп, то й серп.

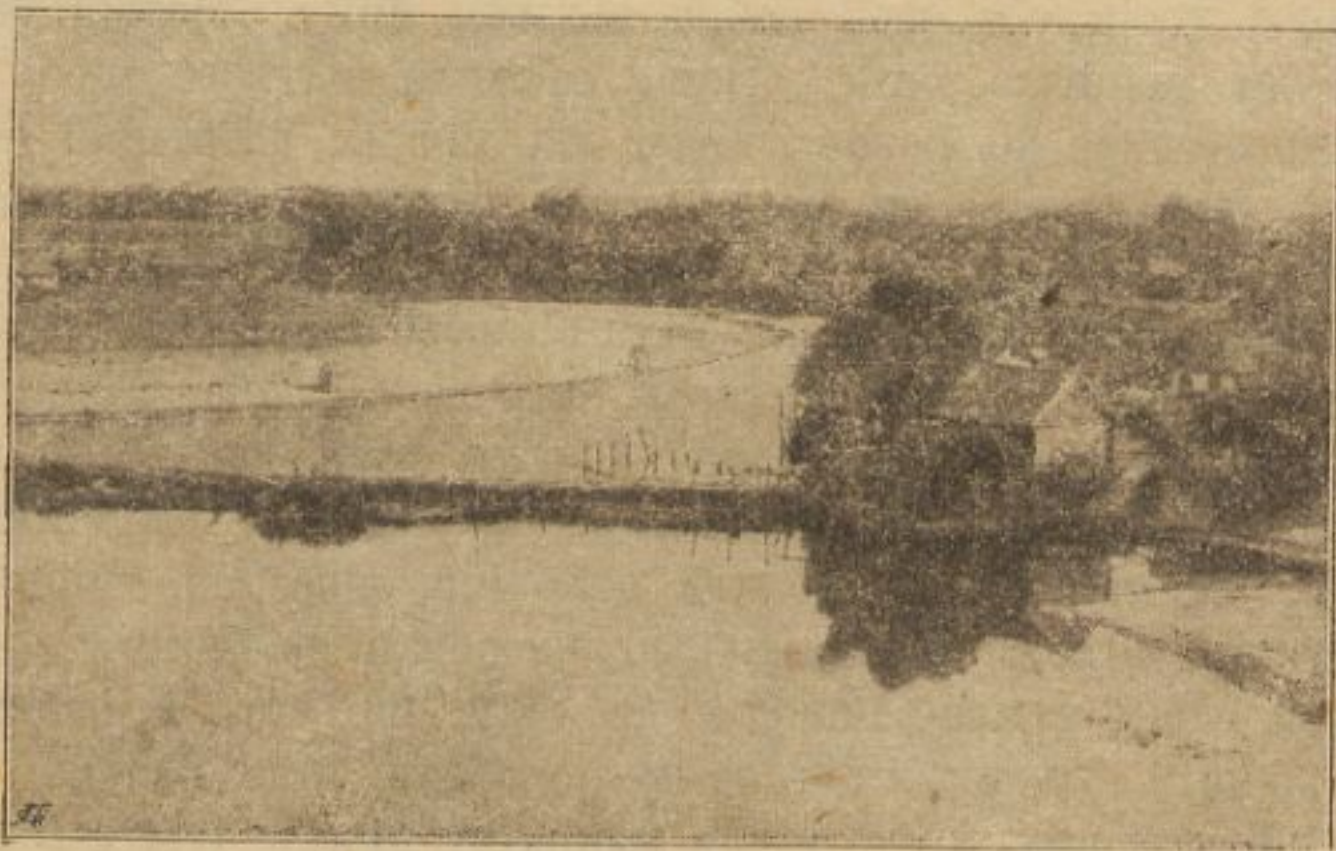
А далі вже: «Хай уже швайку!»

Покував ще.

— Краще я вже тобі пшик зроблю.

Та розпик шматок того заліза, що од лемешів зосталося, та в воду, а воно — пши!

— От тобі, — каже, — й пшик.

Хата.

Наша хата під горою край долини
У вишневому садочку та в калині;

По-під лісом млин подався у ставочок,
Через воду перекинувся місточок.
Наші ниви золотіють так, як сонце;
Вишні й сливи з гильок лізуть у віконце.
Нашу гору всі кругом далеко знають,
Добрі люди нашу хату привітають.

Розкажіть про свою хату.
Намалюйте кожний свою хату.

Мій край.

Там мій край, де ніжні квіти
Розцвітають на весні,
Де лунають скрізь пісні,
Де гойдає явір віти.
Там мій край, де степ широкий,
Де вишневі садки
Та убогі хатки,
Де Дніпро реве глибокий.
Там мій край, де кобза грає,
Де співає чорноброва,
Та шумить-гуде діброва,
Де ласкаво сонце сяє,
Де зелений, пишний гай —
Там мій край!

На Україні.

Весна. Садочки зацвіли:
Неначе полотном укриті,
Росою Божою умиті,
Біліють. Весело землі:
Цвіте, красується квітками,
Садами, темними лугами...

Між горами старий Дніпро,
Неначе в межці дніпра,

Красується, любується
На всю Україну.
А по-над ним зеленіють
Широкії села:
А у селах у веселих
І люди веселі!...

Що є в книжці.

	Стор		Стор.
Лист до мами	3	Собака на містку	30
У школі	4	Вчені собаки	31
Снігова баба	5	Квітчаста панна	31
Пісенька	5	Під Великдень	31
Зімовий вечір	5	Христос воскрес	31
Над коліскою	6	Діти	32
Золотий ключик	7	Великодні свята та Клецьальна	
Зімою	7	неділя	32
Поклик	7	Степ	33
Ковальчук Лесько	8	Косарі	33
З ґринджолами	9	У кого швидче	34
Бабуся	9	Пісня	35
На кониках	11	Хазяїн та шкана	35
Колядки	12	Корова й цап	35
Колядка	12	Два цани	36
Різдвяні святки	13	Дві кози	36
Щедрівка	14	Ворони	37
Новий рік	14	Світає	37
Ялинка	14	Ранок	37
Мала ялиночка	15	Діти і гніздечко	38
Ялина	17	Дід і хлопці	38
Рукавичка	18	Чайка (Пісня)	38
Зайчик на морозі	19	Цвіт, листя й овочі	39
Весілля мороза	19	Вишеньки	40
Нагодуй голодних	20	Дощ	40
Розумний кінь	20	Дожджанка	41
Зімою	21	Дев'ятеро (Казка)	42
Змагання	21	Пісенька	43
Весна	22	Маленький городянин на селі	43
Весна прийшла	22	Пастушка-гусятниця	44
Хазяйство	22	Відважний їжак	45
На провесні	24	Літо	46
Що кому	25	Як я купався	46
На провесні	26	Завць	48
Кошенята	26	П'ятниця	48
Пастка	27	Лис та качка	49
Все ожило	29	На воді	49
Пісня	30	Підвітря і рід	50

	Стор.		Стор.
Ведмідь і колодка	50	Сонце та місяць	73
Білка	51	Місяць і зорі	74
Коржик	52	Зорі	74
Малпа	53	Ранок	75
Ворон та рак	54	Південь на степу	75
Лебідка	54	Вечір	75
Сорока та ворони	55	Ніч	75
Свої діти — найкращі	55	Чотири бажання	76
Рибка й біб	56	Зіма й весна	76
Жабенята	56	Мама	77
Вечерова пісня	58	Колискова пісенька	77
Три метелики	58	Баю, баю	78
Горобець та билина	59	Діти	78
Тополя	61	Увечері	78
Калина	62	Пісня сироти	80
Змагання дерев	62	Сирота на чужині	80
Соловейко	62	Самітна	80
Жолуді та гарбузи	63	Пісня	80
Ластівочка	64	Батько й діти	81
Маківка	64	Як треба жити	81
Лонуцьки	64	Два брати	82
Ягоди	65	Два товариші	82
Листя і корні	65	Добрий багатирь	83
По гриби	66	Перебендя	84
Війна губ та грибів з жуками	66	Кого слухати	85
Курінь	67	Лебідь і гуси	86
Прощання	68	Старий рибалка	87
Річка й струмок	68	Підкова	88
Осінь	69	Батьків заповіт	89
Вода	69	Зерна	90
Хмарка	70	Два плуги	91
Чом багато води у морі	71	Ліниві люди	91
В-осени	71	Рівна спадщина	91
Земля	71	Коваль	92
Осінь пора	72	Хата	92
Камінь і залізо	72	Мій край	93
Осіній день	73	На Україні	93
Три товариші	73		

Видавництво
«ДЗВІН» і «УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Видало такі підручники:

- Я. Чепіга.** Задачник для початкових шкіл, рік перший.
Видання 3-є.
- Його-ж.** Задачник для початкових шкіл. Рік II. Видання 3-є.
- Його-ж.** Задачник для початкових шкіл. Рік III.
- Його-ж.** Арифметичні правила, для початк. шкіл. Вид. 2-є.
- Його-ж.** Букварь для дорослих.
- Його-ж.** Читанка для дорослих.
- С. Черкасенко.** «Початок». Граматка. Видання 3-є.
- Його-ж.** Рідна школа. Читанка, ч. I. Видання 3-є.
- Його-ж.** Рідна школа. Читанка, ч. II. Видання 2-є.
- Його-ж.** Рідна школа. Читанка, ч. III і IV.
- Його-ж.** Найпотрібніші правила правопису. Частина I і II.
- О. Коваленко.** Геометрія для вищих шкіл початкових і перших класів середніх.
- Юр. Сірий.** Про світ божий. (Бесіди по природознавству.)
Видання 2-ге.
- Його-ж.** Життя рослин. (Анатомія і фізіологія рослин.)
Видання 2-ге.

Головний склад міститься в Києві, Бесарабська площа, ч. 2.

Видавництво «ДЗВІН» і «УКРАЇНСЬКА ШКОЛА».

Видавництво

„ДЗВІН“ і „УКРАЇНСЬКА ШКОЛА“

має контору і головний склад видань у Києві, Бесарабська площа, ч. 2.

Хто хоче замовляти більшу кількість книг і підручників для продажу, для шкіл та бібліотек, має звертатись з замовленням по такій адресі: **КИЇВ, Бесарабська площа, ч. 2.** (Площа Богдана Хмельницького), Т-во «Дзвін».

Приймаються замовлення на складання бібліотек для урядових інституцій, земств, товариств, початкових і середніх шкіл. Бібліотеки складаються під доглядом педагогів і знавців цього діла. Замовлення виконуються по можливості скоро і совістно.

Книгарням і земствам звичайний опуст (знижка). Пересилка на рахунок покупця.

Книгарня Т-ва „ДЗВІН“

у Харкові, Петровський пров., 18.

Має на складі всі видання «Дзвону» і «Української Школи» і є головним складом для Слобідської України.

Книгарня «Дзвін» у Харкові має в продажу всі книжки, які виходять на Україні і за кордоном.

Всі підручники для шкіл нижчих і середніх можна одержувати з Харківської книгарні «Дзвін». Замовлення виконуються негайно.

Адреса: Харків, Петровський пров., 18., Українська книгарня «ДЗВІН».